

SPEGELBILDER. FÖRSTÅ/TOLKA

Kyrkforskning online 2015:1

Klas Sturesson

Innehåll

1	In i boken	3
2	Spegelbilder	5
	2.1 I, bakom och framför spegelbilden	7
	2.2 I	8
	2.3 Bakom	8
	2.4 Framför	9
3	Förstå/tolka en text	11
	3.1 I, bakom och framför texten	11
	3.2 I	12
	3.3 Bakom	12
	3.4 Framför	13
4	Förstå/tolka en bibeltext	14
	4.1 I, bakom och framför bibeltexten	14
	4.2 I	16
	4.3 Bakom	16
	4.4 Framför	18

5	Faktorer allmänt som påverkar tolkning av texter/våra liv	19
6	Förstå/tolka utifrån fyra plan	21
6.1	Jesu liv på jorden	22
6.2	De judiska sammanhangen	22
6.3	De johanneskristna	23
6.4	Världen och alla människor	25
6.5	I, bakom och framför texten i min läsmodell	26
6.6	Bra eller dålig förståelse/tolkning?	27
6.7	Lite tolkningshistoria	29
7	Nyanser av tro	32
7.1	I, bakom och framför föreställningen om tro	33
7.2	Ögonblicksbilder av tro	33
8	Tro i bibeltext	37
8.1	Tro med exkluderande och inkluderande drag	40
8.2	Jesu liv på jorden	40
8.3	De judiska sammanhangen	41
8.4	De johanneskristna	41
8.5	Världen och alla människor	43
8.6	Inkluderande drag	44
8.7	Dualistiska drag	46
8.8	Bevarad spänning	48
9	Ut ur boken	49
	Litteraturtips	51
	Reflektera	54

1 In i boken

Förstår du vad jag menar? Har du någon gång sagt något som du känt att den du pratar med inte förstår? Personen hör vad du säger men förstår/tolkar det på ett annat sätt än du tänkt dig. Även om du skriver ner det du sagt är det inte säkert att den som läser förstår/tolkar texten så som du menat att den ska förstås/tolkas. Vi skulle kunna säga att vi har vår egen hörapparat när vi lyssnar till det någon annan säger. På samma sätt har vi våra egna glasögon när vi läser och förstår/tolkar en text.

Har du en tro? Om du ställer den frågan, vad förväntar du dig för svar? Förmodligen vill du inte bara ha ett ja eller nej till svar. Du vill att personen berättar lite mer. Om upplevelser och erfarenheter som påverkat inställningen till tro. Kan det vara mötet med någon person eller en grupp som ger anledning att svara ja eller nej på frågan? Är det något personen lärt sig, kunskaper, som är avgörande? Har personens värderingar någon betydelse? Är tro något självklart eller har personen kämpat mycket med sin inställning till tro? Det är spännande att få lyssna till en annan människas väg till att ta ställning i frågan om tro. Tar vi oss tid får vi troligen en bild med många nyanser. Lyssnar vi till flera får vi en än mer nyansrik bild och kan lära oss en hel del om vad det är att vara människa.

Är du intresserad av bibeltexter och frågan om tro? Då hoppas jag att du ska få en spännande läsning. Boken handlar om hur vi kan förstå/tolka texter och om tro/det sätt som vi förhåller oss till det gudomliga. Av bara farten kommer vi också in på hur vi egentligen kan förstå/tolka det mesta som möter oss i livet. Boken förutsätter lite av ett lekfullt sinne. Det jag skriver om här har inga färdiga svar. Som det är med mycket i livet. Öppet, nyfiket och lite lekfullt vill boken inbjuda till att pröva ett sätt att möta frågorna om att förstå/tolka och att tro.

Jag är präst i Svenska kyrkan sedan 1987. Under mitt arbete i församling har jag hela tiden haft någon grupp som funderat och samtalat kring väsentliga frågor om livet och tron. Jag har i dessa grupper försökt skapa en tillåtande och avslappnad miljö där vi öppet, ärligt och lite lekfullt har

kunnat ge och ta. En person sa en gång att det vi samtalade om i gruppen kändes som något av det viktigaste vi kan ägna vår tid åt. När vi väl sätter oss ner tillsammans och samtalar känns det som att det här borde vi göra oftare. Det är angeläget att fundera och samtala lite djupare tillsammans men vi glömmar ofta bort det eller gör andra prioriteringar i våra liv.

Många gånger har samtalen i grupperna handlat om just det som den här boken tar upp. Om hur vi kan förstå/tolka (liv och bibel-)texter och om olika nyanser av tro. Svaren är inte givna. Texter och sätt att förstå/tolka i vår tradition får möta oss och den tid och miljö där vi lever. Det vi ser och hör när vi möter texter och tankar om liv och tro kan liknas vid spegelbilder. Vi ser bilden men vi kommer inte åt den annat än genom det vi upplevt, lärt oss, tänker och uppfattar som rätt och fel.

Frågan om hur vi förstår/tolkar (bibel-) texter och hur vi kan uppfatta tro har jag också arbetat med i ett forskningsprojekt. Arbetet är presenterat i boken *Världens frälsare: En text- och tolkarorienterad läsning av några avsnitt och teman i Johannesevangeliet*. Den gavs ut 2003 vid Centrum för teologi och religionsvetenskap i Lund. I boken använder jag ett genomtänkt sätt att förstå/tolka texten. Jag beskriver hur jag läser texten i Johannesevangeliet. Mitt sätt att förstå/tolka texten är beroende av mitt sätt att läsa. Vid läsningen intresserar jag mig särskilt för exkluderande och inkluderande drag i Johannesevangeliet. Det betyder att jag har undersökt om tro i Johannesevangeliet bara gäller och är intressant för en speciell utvald grupp eller är något som kan omfatta eller omfattas av alla.

I den bok du nu läser vill jag dela mina tankar kring att förstå/tolka och kring tro. Jag börjar med en berättelse och reflekterar över hur vi förstår/tolkar den. Med det som bakgrund presenterar jag hur vi kan förstå/tolka en bibeltext. Jag har valt Johannesevangeliet, eftersom det är den text jag arbetat mest med själv. När det gäller tro för jag först ett allmänt resonemang kring nyanser av tro/det sätt som vi förhåller oss till det gudomliga. Sedan beskriver jag tro med både exkluderande och inkluderande drag i Johannesevangeliet. Kanske kan vi bli mer medvetna om att många olika saker påverkar hur vi förstår/tolkar en text och egentligen allt som vi möter i livet. Inberäknat hur vi förhåller oss till tro. Förhoppningsvis kan bibeltexterna upplevas som spännande. Både öppna

upp för perspektiv och tankar och inspirera till fortsatta samtal om livet och tron.

Sist här i inledningen vill jag rikta ett tack till Lunds stift som genom ett stipendium från Sodalitium Majus Lundense möjliggjorde tjänstledighet och gav mig tid att komma igång med denna bok.

2 Spegelbilder

Lycklig och glad kör Anna på en mindre väg genom sommarlandskapet. Semestern ligger där framför henne. Hela fem veckor orörda. Lite är planerat förstås men det känns ändå som fri tid, kravlöst. Hon stannar bilen efter ett backkrön, fäller ner suffletten. Utsikten är vidunderlig. Den ljumma vinden leker på fälten och med hennes hår. Rapsen står gul och solljuset flödar. På avstånd lockar havet. Stressen börjar släppa sitt grepp om henne. Anna känner att hon bara vill njuta, ta sommaren i sin famn. En blick i backspeglarna. Hon drar fingrarna genom håret och kan inte låta bli att le när hon ser sig själv. Lite mer färg bara sen är hon redo...

Krasch..., en duns i bilen och ett brak in i kupén. Allt snurrar för ett ögonblick. En motorcyklist har inte observerat den stillastående bilen. Sammanstötningen bjuder på en luftfärd in i den öppna kupén. Anna får motorcyklisten över sig samtidigt som airbagen löser ut. Konstigt nog inga större synliga skador. Bilen och motorcykeln behöver säkert repareras men kroppsligt känns det trots allt rätt okej. Om det inte vore för nacken. Det smärftar. Anna känner efter i ansiktet. Tar tag i speglarna. Hur ser hon ut? Backspeglarna är spräckta.

Ett par cykelcampare som sett olyckan på avstånd har ringt 112. Ambulans anländer efter ett tag. På sjukhuset undersöks och röntgas nacken. Troligen en whiplashskada. Annars bara lite blåmärken. Anna hade tur. Hon får en stödkrage och en taxi tar henne hem. Hon sätter sig omtumlad på en stol. Tårarna börjar komma. Det gör ont i nacken, i kroppen, i själen. Tänk att hon för några timmar sedan satt i sin bil.

Lycklig med sommarens ledighet framför sig. Hon går sakta ut i hallen och ställer sig framför spegeln. Samma ansikte som hon såg i backspegeln i bilen men ändå inte.

Tiden går. Efter två år konstateras att whiplashskadan är kronisk. När Anna på kvällen efter beskedet borstar sina tänder ser hon sig själv i toalettspegeln. Hon tänker tillbaka på dagen då olyckan skedde. Hon minns hur hon satt och tittade i backspegeln. Såg sig själv och vad hon trodde väntade henne under fem sköna sommarveckor. Så blev allt annorlunda. Semestern övergick i sjukskrivning. På arbetet mötte hon först förståelse i samband med olyckan. Sedan kom misstänksamheten smygande. Var hon verkligen skadad? Det syntes ju inte. Kanske var hon en kverulant. Omplacering eller sjukbidrag i någon form diskuteras. Kontakten med försäkringsbolaget vill hon bara inte tänka på. I stort sett samma spegelbild, samma ansikte, som för två år sedan men ändå ser hon något annat.

Speglar du dig ofta? Troligen flera gånger om dagen, fler än du kanske först tänker dig. På morgonen, när du varit utomhus och kommer in, när du ska träffa någon, när du passerar hallspegeln eller spegeln på toaletten, på kvällen. Har du funderat över vad det är du ser i spegeln? På ett sätt avbildar spegeln exakt hur man ser ut. Samtidigt har du nog varit med om en situation då ni varit två eller flera som stått och diskuterat en spegelbild. Ser ni alla samma sak? Det kan handla om hur man ser ut i sina kläder, om man är tjock eller smal, om man har utstående öron eller inte. Gränsen är inte så klar mellan att ganska objektivt berätta vad man ser i spegeln och att lägga in egna synpunkter. Vi kan inte krypa ur oss själva och bli helt objektiva. Det vi ser är alltid påverkat av den person vi är och det vi upplevt, det vi vet och det vi anser vara okej.

Vi kan fotografera spegelbilden och förstora den till naturliga mått. Då kan vi enkelt mäta och beskriva färger och hur de olika delarna i bilden hör ihop. Vi skulle kunna kalla det för fakta. Något ganska objektivt, något vi skulle kunna vara någotsånär överens om. Däremot är det inte lika säkert att vi är överens när vi ska uttala oss om eller dra slutsatser av dessa fakta. Då handlar det om att våra egna erfarenheter, kunskaper och värderingar styr det vi säger om bilden.

I den inledande berättelsen om Anna var hon först glad och bekymren kändes som bortblåsta när hon såg sig själv i backspeglarna i bilen. Hemma framför speglarna är hon helt präglad av olyckan. Två år senare är hela hennes tillvaro förändrad på grund av skadan. Det Anna upplevt och gått igenom gör att hon ser på sig själv annorlunda när hon tittar sig i speglarna. Hon har lärt sig mycket genom sin skada och det har också förändrat hennes värderingar, både hur hon ser på sig själv, på andra och på samhället.

Du och jag har också med oss erfarenheter, kunskaper och värderingar som påverkar hur vi ser på oss själva och på andra när vi tittar på våra spegelbilder. När något omskakande händer är det lättare att upptäcka att detta får betydelse för hur jag ser på livet. Det kan vara allt ifrån barnafödande och förälskelse till förnedrande behandling och förluster av olika slag. Samtidigt påverkas vi hela tiden av det liv vi lever och små förändringar sker ofta obemärkt. Kanske är det först långt senare vi upptäcker att vi har förändrat vårt sätt att vara, tänka och värdera när vi möter människor och hamnar i nya situationer. Då kan det också vara möjligt att förstå vad som påverkat och förändrat oss.

2.1 I, bakom och framför spegelbilden

Mycket i vårt sätt att vara är vi omedvetna om. Vi är omedvetna om vad vi ser när vi tittar på oss själva i speglarna. En del kan vi nog bli medvetna om genom att ordna tankarna kring vad vi ser när vi tittar oss i speglarna. Vi kan använda en modell och tänka att det finns något både i, bakom och framför spegelbilden. Med hjälp av den modellen kan vi försöka förstå vad som påverkar det vi ser i en spegel.

2.2 I

Bilden i spegeln finns där och vi kan se den. Den ändras inte över tid, särskilt inte om vi fotograferat den. Bilderna på Anna i backspegeln, hallspegeln och toalettspegeln har ett visst utseende som vi kan beskriva. Det blir då ett slags fakta om bilden. Kanske tror vi att vi helt objektivt kan beskriva och komma åt bilden men beskrivningen kommer aldrig att bli fullständig. Den blir ett urval av flera möjliga beskrivningar. Varje ny person som beskriver bilden gör det på sitt sätt. Nya sätt att beskriva upptäcks alltså efterhand som fler ser och uttrycker hur de förstår/tolkar spegelbilden. Alla sätt att beskriva vad bilden visar påverkas av det vi medvetet eller omedvetet väljer att ta med av det som finns bakom och framför spegeln.

2.3 Bakom

Bakom spegelbilden handlar om de sammanhang i tiden som är aktuella för bilden. Det är kunskap om sådant som kanske inte syns på bilden eller bara kan anas. Det är till exempel i dagens Sverige helt naturligt med kvinnor i yrkeslivet. Semester och fritid ses som en självklarhet. Vi tar bilar och motorcyklar för givna. En bild av lycka som vi lever med är att kunna åka runt nercabbat och konsumera naturupplevelser. Vår tid är också en ytlighetens tid då det är viktigt med det yttre, vår fasad. Det är viktigt att spegla sig och se så att man ser okej ut. I vår tid är också individen viktigare än gruppen. Det du gör för dig själv och ditt eget går före andra. Whiplashskador uppmärksammas och tas mer på allvar än tidigare. Kvinnor får kroniska besvär efter en whiplash i större utsträckning än män.

Om det är vår egen spegelbild vi ser finns bakom spegelbilden också det vi som betraktare har med oss i bagaget. Allt det vi har medfött och fått med oss genom uppväxten. Den miljö vi levt i har sin betydelse. Har du fått höra att du är oduglig eller ful är det troligen sådan du ser dig själv i spegeln. Med en omgivning som uppmuntrar och berömt och lyft fram dina positiva sidor blir det troligen en bild av en person med gott självförtroende du ser när du speglar dig. Om det är någon annans spegelbild vi tittar på är både vi och det vi bär med oss framför

spegelbilden. Tittar jag på mig själv är det som utgör min historia bakom spegelbilden. Är det någon annan jag betraktar står jag framför spegelbilden med mitt livs historik och förstår/tolkar det jag ser.

Låt oss se på spegelbilderna av Anna. Om vi ser bilden av Anna såsom hon ser sig i backspeglarna före olyckan kan vi kanske se att hon sitter i en bil med sufflett. Om Anna är yrkesarbetande och om hon har semester kan vi inte se. Hennes glada och avslappande ansiktsuttryck gör att vi förstår att hon i stunden förmodligen är lycklig. Går vi till spegelbilden av Anna när hon fått besked om att whiplashskadan är kronisk kan vi inte av bilden se att hon är skadad. Vet vi däremot om det och jämför hennes ansiktsuttryck då med det lyckliga ansiktsuttrycket i backspeglarna i bilen före olyckan har vi en bakgrund som ger oss en djupare förståelse av vem Anna är på de olika bilderna.

En del av det vi kan veta om de sammanhang som är aktuella för tiden för spegelbilden tycker vi kanske inte har någon betydelse för hur vi förstår/tolkar bilden. Ändå tror jag att det ger bilden mer liv och vi får en del bakgrundsmaterial som vi kan använda för att motivera hur vi förstår/tolkar spegelbilden. Om Anna ser ut att vara väldigt mån om sitt utseende på bilden i backspeglarna kan det ses som ett uttryck för tidens utseendefixering och ytlighetskultur. Verkar hon på spegelbilden när hon fått besked om kronisk whiplash fortfarande bry sig om ett mycket prydligt yttre? Beroende på hur Anna ser ut på spegelbilden kan vi förstå om hon håller fasaden uppe eller om hon låter sitt yttre få spegla hennes inre.

2.4 Framför

Framför vår egen spegelbild handlar om samtiden och den aktuella situationen men även om det du och jag tar fram av det som finns bakom spegelbilden. Det vi medvetet eller omedvetet låter påverka hur vi förstår vår spegelbild. I berättelsen om Anna får det hon går igenom i samband med och efter olyckan betydelse för hur hon uppfattar sin spegelbild. När vi ser på en annans spegelbild, till exempel Annas, är både vi och det vi har med oss av kunskaper, erfarenheter och värderingar framför

spegelbilden. Anna är då i spegelbilden. Bakom spegelbilden finns hennes livshistoria och det samhälle hon levt i. Framför står vi och det vi bär med oss från våra liv.

När vi ser spegelbilderna av Anna speglar vi på ett sätt oss själva. På spegelbilden i backspegeln kan vi ana att hon sitter i en cabriolet. Tycker vi att det bara är förunnat ett fåtal att åka cabriolet och kanske är lite avundsjuka så får vi nog lätt en negativ uppfattning om Anna. Har vi däremot själv åkt en cabriolet och tycker det är underbart ser vi en annan Anna. I förra fallet tror jag vi kan uppfatta den glada och avslappnade Anna som mallig och lite förmer än andra. I det senare kan vi i Annas glädje känna in vår egen glädje som vi kände när vi åkte mercabba. Våra erfarenheter och värderingar spelar en avgörande roll för hur vi uppfattar bilden av Anna.

Vi kan se på spegelbilden där Anna ser på sig själv hemkommen från sjukhuset efter olyckan. Hon är ledsen och tårögd. Vet vi inte om bakgrunden uppfattar vi nog spegelbilden efter hur vi själva mår. Är vi själva ledsna och nedstämda kan vi känna sympati med bilden. Löper livet på och vi är igång kan bilden bli mer störande. Vi vill troligtvis inte låta bilden komma oss nära. Kanske kan vi uppfatta Anna negativt. Dyster och självupptagen. Vet vi om bakgrunden till spegelbilden av Anna har nog vår egen erfarenhet av en bilolycka betydelse för hur vi förstår/tolkar det vi ser.

Jag tror att det som gäller för vårt möte med en spegelbild gäller också för annat vi möter. Både personer, ting och händelser. Ibland säger vi kanske att vi kan beskriva något helt objektivt men ingenting av det vi möter uppfattar vi objektivt. Vi ser och möter livet utifrån dem vi är och det vi bär med oss av erfarenheter, kunskaper och värderingar. Det gäller också i vårt möte med texter och när vi ska försöka förstå vad tro är.

3 Förstå/tolka en text

När vi väl lärt oss läsa tänker vi vanligtvis inte på vad det är som avgör hur vi förstår en text. Vi läser helt enkelt som det står. Ändå liknar mötet med en text mötet med en spegelbild. Precis som spegelbilden finns texten där och kan beskrivas. Spegelbilden har sina mått och sina färger. Bildens delar kan beskrivas på olika sätt. Texten består av bokstäver som blir till ord och meningar. Flera meningar tillsammans kan beskrivas som en viss sorts text, till exempel poesi, brev eller berättelse. Bakom spegelbild och text finns allt det som hör samman med den tid i historien då spegelbilden och texten kom till. En skillnad är att när betraktaren ser sig själv i spegeln finns dennes historia bakom spegelbilden. Ser vi en spegelbild av någon annan fungerar spegelbilden som en text. Vi som ser bilden eller texten befinner oss med allt vi bär med oss framför spegelbilden eller texten.

En spegelbild, en text eller annat vi möter i livet måste förstås/tolkas om det ska få liv och ha betydelse för oss. Det vi då gör är att vi inte bara läser av något rent objektivt, utan vi förstår/tolkar med hjälp av det vi vet om de sammanhang det gäller. Störst betydelse har vi själva. Vi är det instrument som avläser och ger vår bild. När det gäller en text kan vi säga att vi måste läsa mellan raderna för att texten ska få liv. Den som skrivit en text utelämnar mycket av bakgrundskunskap och förutsätter ofta omedvetet en hel del. Det gäller även mig och det jag skriver i den här boken. Du som läser tolkar utifrån det du vet sedan tidigare och det som du bär med dig som person. Det vi bär med i vår ryggsäck och slipningen på våra glasögon har stor betydelse.

3.1 I, bakom och framför texten

Jag tror att vi har blivit mer medvetna om spegelbilden genom att fundera över vad som finns i, bakom och framför bilden. Med hjälp av denna enkla modell, i, bakom och framför, kan vi även öka vår medvetenhet om det som påverkar hur vi förstår en text. Vi tar den inledande texten om Anna som exempel.

3.2 I

Låt oss börja i texten. För att överhuvudtaget kunna läsa en text måste vi se den framför oss. Det är inte säkert att skriftspråket är känt för oss. Vi måste känna till bokstäverna som bildar ord och meningar. Många språk använder latinska bokstäver som i vårt avsnitt på svenska om Anna. Har vi lärt oss svenska språket kan vi förmodligen läsa texten och den säger oss något som vi kan ta till oss. När texten är tryckt i en bok kan vi återkomma till den på nytt och den ser likadan ut. Bokstäverna, orden och hur meningarna är uppbyggda kan beskrivas. Vi kan också ofta skilja på olika slags texter. Ett poetiskt avsnitt skiljer sig från en berättelse eller ett brev. Det har betydelse för hur vi läser och förstår texten. Så mycket mer än så här kan vi inte säga finns i texten. Ska vi säga något mer om texten får vi gå bakom eller framför texten.

3.3 Bakom

Bakom texten finns sammanhang som lätt tas för givna men som egentligen både kan vara ganska svåra att komma åt och svåra att bedöma vilken betydelse de haft. Det handlar om författaren och författarens tid och miljö. Inte ens författaren själv är eller kan vara medveten om allt det som påverkat texten. I avsnittet om Anna är det jag som är författaren. Vad kan ligga bakom valet att berätta just på detta sätt och med det innehållet? Varför har jag valt att kalla huvudpersonen Anna och varför råkar hon ut för en whiplashskada? Min, författarens, tanke var att skapa en kort berättelse, som skulle kunna väcka intresse för och leda in i frågan om hur vi egentligen förstår/tolkar det vi möter i livet, särskilt texter.

Valet av miljön hör ihop med en kärlek till Österlen i Skåne. Det står inte i berättelsen var det är men bilden är tänkt därifrån. Det betyder att lyckokänslan finns med när jag tänker på Österlen. Lyckokänslan förknippar jag också med början av en ledighet som man tänker ska föra mycket positivt med sig. Jag har varken ägt eller åkt i en cabriolet. Däremot har jag varit med om en trafikolycka och känner till en hel del om whiplashskada på nära håll. Jag vet hur arbetsledning och

arbetskamrater kan reagera vid sjukdomar och besvär som är något annat är synliga benbrott eller hjärtinfarkt. Erfarenheter av kontakt med försäkringsbolag har jag från flera olika ärenden. Anna är ett kvinnonamn jag tycker om. Jag känner och känner till många Anna och för mig ger namnet Anna många associationer. En del av detta kanske du som läsare själv kan känna av i texten. Det är dock inte säkert att din förståelse av texten är densamma som jag som författare tänkt mig. Kan vi få kunskap om författarens tankegångar och den tid och miljö författaren lever i kan det vara av intresse för förståelsen av texten. Ändå är det så att det är du som läser texten som betyder mest för hur texten förstås. Du som befinner dig framför texten.

3.4 Framför

Framför texten finns hela den värld som ryms i oss som läsare. Det jag skrivit om att stå framför spegelbilden av Anna eller någon annan gäller också i mötet med texten. Vi reagerar på texten och förstår den utifrån det vi bär med oss i vår ryggsäck och med den slipning vi har eller väljer att ha på de glasögon vi läser med. Helt grundläggande är vår förmåga att läsa och ta till oss en text. Ytterst måste vi på något vis kunna känna igen oss i texten annars kan vi inte ta den till oss och förstå den. Därför har vår ålder, vad vi varit med om i livet och det liv vi lever betydelse för hur vi tar till oss texten. Naturligtvis har det som fyller våra tankar för tillfället och intresset för att vilja läsa texten betydelse. Vi reagerar dessutom olika på det som nämns i texten. Vi har till exempel olika associationer till namnet Anna. Vår relation till någon eller några kvinnor kan påverka hur vi uppfattar henne. Känslan för den miljö texten beskriver och den egna upplevelsen av att ha semester har betydelse. Har vi erfarenheter som gör att vi kan känna igen oss i berättelsen påverkar det vår förståelse/tolkning. Kanske har vi varit med om en olycka och känner till whiplashskador. Har vi gått igenom något som plötsligt förändrat livet på ett negativt sätt tar vi troligtvis till oss det Anna går igenom på ett annat sätt än om vi inte har den erfarenheten.

4 Förstå/tolka en bibeltext

Är bibeltexter annorlunda än andra texter? Jag skulle vilja ge flera svar på den frågan. Ja, bibeltexterna är annorlunda därför att de under lång tid, sedan slutet av 300-talet, har hört hemma i en boksamling, Gamla och Nya Testamentet. Dessa texter har haft en speciell roll i de kristna kyrkornas liv genom århundradena. Nej, bibeltexterna är inte annorlunda därför att alla texter, även bibeltexter, lever sitt eget liv när de lämnat författarens hand. Människor både inom och utom de kristna kyrkorna har läst bibeltexterna och förstått/tolkat dem på olika sätt (receptionshistoria). Nja, skulle jag också kunna svara. Det finns något vi kan kalla omedelbar läsning. Det betyder att texten landar rakt in i våra liv. Texten talar till oss, berör oss. Många har känt sig berörda av bibeltexter men bibeltexter är inte unika i det fallet. Även andra texter kan beröra. Det är texter som ofta läses om och om igen och som lever kvar i historien som klassiska texter.

4.1 I, bakom och framför bibeltexten

Närmar vi oss en bibeltext på samma sätt som vi närmar oss andra texter eller spegelbilder kan vi låta orden i, bakom och framför hjälpa oss att fundera över hur vi förstår/tolkar en bibeltext. Vi utgår från ett avsnitt ur Johannesevangeliet. Jag tolkar inte bibelavsnittet som helhet utan väljer några exempel på det som påverkar hur vi kan läsa och förstå.

Jag har valt Joh. 4:1-42:

¹När Jesus förstod att fariséerna hade fått höra att han vann fler lärjungar än Johannes och döpte fler - ²det var dock inte Jesus själv som döpte, utan hans lärjungar - ³lämnade han Judéen och begav sig på nytt till Galiléen. ⁴Han måste ta vägen genom Samarien ⁵och kom där till en stad som hette Sykar, inte långt från den mark som Jakob gav sin son Josef. ⁶Där fanns Jakobs källa. Jesus som var trött efter vandrigen, satte sig ner vid källan. Det var mitt på dagen.

⁷En samarisk kvinna kom för att hämta vatten. Jesus sade till henne: "Ge mig något att dricka." ⁸Lärjungarna hade nämligen gått bort till staden för att köpa mat. ⁹Samariskan sade: "Hur kan du, som är jude, be mig om vatten? Jag är ju en samarisk kvinna." (Judarna vill inte ha något med samarierna att göra.) ¹⁰Jesus svarade henne: "Om du visste vad Gud har att ge och vem det är som säger till dig: Ge mig något att dricka, då skulle du ha bätt honom, och han skulle ha gett dig levande vatten." ¹¹Kvinnan sade: "Herre, du har inget att hämta upp det med och brunnen är djup. Varifrån tar du då det levande vattnet?" ¹²Skulle du vara större än vår fader Jakob som gav oss brunnen och själv drack ur den, liksom hans söner och hans boskap?" ¹³Jesus svarade: "Den som dricker av det här vattnet blir törstig igen. ¹⁴Men den som dricker av det vatten jag ger honom blir aldrig mer törstig. Det vatten jag ger blir en källa i honom, med ett flöde som ger evigt liv." ¹⁵Kvinnan sade till honom: "Herre, ge mig det vattnet, så att jag aldrig blir törstig och behöver gå hit efter vatten."

¹⁶Jesus sade: "Gå och hämta din man." ¹⁷Kvinnan svarade: "Jag har ingen man." Jesus svarade: "Du har rätt när du säger att du inte har någon man. ¹⁸Fem män har du haft, och den du nu har är inte din man. Där talade du sanning." ¹⁹Kvinnan sade: "Herre, jag ser att du är en profet. ²⁰Våra fäder har tillbett Gud på det här berget, men ni säger att platsen där man skall tillbe honom finns i Jerusalem." ²¹Jesus svarade: "Tro mig, kvinna, den tid kommer då det varken är på det här berget eller i Jerusalem som ni skall tillbe Fadern. ²²Ni tillber det som ni inte känner till. Vi tillber det vi känner till, eftersom frälsningen kommer från judarna. ²³Men den tid kommer, ja, den är redan här, då alla sanna gudstillbedjare skall tillbe Fadern i ande och sanning. Ty så vill Fadern att man skall tillbe honom. ²⁴Gud är ande, och de som tillber honom måste tillbe i ande och sanning." ²⁵Kvinnan sade: "Jag vet att Messias kommer" (alltså den Smorde) "och när han kommer skall han låta oss veta allt." ²⁶Jesus sade till henne: "Det är jag, den som talar till dig."

²⁷I detsamma kom lärjungarna. De blev förvånade över att han talade med en kvinna, men ingen frågade vad han ville henne eller varför han talade med henne. ²⁸Kvinnan lät sin vattenkruka stå och gick bort till staden och sade till folket där: ²⁹"Kom så får ni se en man som har sagt mig allt som jag har gjort. Kan han vara Messias?" ³⁰De gick ut ur staden för att söka upp honom. ³¹Under tiden sade lärjungarna till honom: "Rabbi, kom och ät." ³²Han svarade: "Jag har mat att äta som ni inte känner till." ³³Lärjungarna sade då till varandra: "Kan någon ha kommit med mat till honom?" ³⁴Jesus sade: "Min mat är att göra hans vilja som har sänt mig och att fullborda hans verk. ³⁵Ni säger: fyra månader till, så är det dags att skörda. Men jag säger er: lyft blicken och se hur fälten redan har vitnat till skörd. ³⁶Den som skördar få sin lön, han bärgar grödan till evigt liv, så att den som sått och den som skördar kan glädja sig tillsammans. ³⁷Här gäller ju ordet att en sår och en annan skördar. ³⁸Jag har sänt er att skörda där ni inte behövt arbeta. Andra har arbetat, och ni får lönen för deras möda."

³⁹Många samarier från den staden hade kommit till tro på honom genom kvinnans ord när hon försäkrade: "Han har sagt mig allt som jag har gjort." ⁴⁰När samarierna kom till honom bad de honom stanna hos dem, och han stannade där två dagar. ⁴¹Många fler kom till tro genom hans egna ord, ⁴²och de sa till kvinnan: "Nu är det inte längre vad du har sagt som får oss att tro. Vi har själva hört honom och vet att han verkligen är världens frälsare."

4.2 I

Vi startar i texten som i vårt fall är på svenska. Vi kan inte av den svenska texten se att det är en översättning från en grekisk text från första århundradet. Första översättningen av Nya testamentet till svenska kom 1526. Den översättning vi läser här är från år 2000. Texten har lästs av många. Genom historien har den lästs och lyssnats till i översättningar till olika språk. Texten har därmed inte varit exakt densamma som den första grekiska texten. Det kan skilja i detaljer och nyanser eftersom det inte alltid går att översätta exakt men huvuddragen i berättelsen finns där. Jesus vandrar med sina lärjungar genom Samarien, stannar mitt på dagen vid en källa och för där ett längre samtal med en samarisk kvinna (verserna 1-26). Samtalet består av tretton repliker och handlar om vatten i både konkret och symbolisk betydelse. Följderna av samtalet blir att kvinnan berättar om Jesus för byborna och att Jesus undervisar lärjungarna (verserna 27-38). Jesu undervisning handlar om mat, som lärjungarna tänker sig konkret och Jesus använder symboliskt. Fyra repliker utväxlas mellan Jesus och lärjungarna. När byborna väl träffat och samtalat med Jesus uppfattar de honom som världens frälsare (verserna 39-42). I texten finns denna berättelse. Det historiska sammanhanget och författaren finns bakom. Framför står vi och de som läst och hört texten och berättelsen genom historien.

4.3 Bakom

När vi läser texten som en historisk berättelse finns bakom texten det samhälle och de traditioner som var levande då Jesus och kvinnan möttes. Det samhälle och de traditioner författaren tog för självklara. Jesus var jude och man. Hon var samarier och kvinna. De möttes mitt på dagen vid en brunn i Samarien. Kvinnan var där ensam för att hämta vatten. Troligen gick hon medvetet dit när det var som varmast för att slippa möta de andra kvinnorna i byn. Av någon anledning hade hon hamnat

utanför gemenskapen i byn där hon bodde. Kanske för att hon haft så många män eller för att den man hon nu hade inte räknades som hennes man. En kvinna hade sin roll utifrån sin relation till en man. Det kunde vara till sin far, sin bror eller den hon var trolovad med. Nu träffade hon en främmande man vid brunnen. Kvinnans och senare lärjungarnas reaktion när Jesus började tala med henne visar att samtalet var oväntat. En man talade normalt inte med en okänd kvinna. Judar och samarier hade inte gärna kontakt med varandra. Då kunde man bli oren. Kvinnan stod dessutom utanför byns gemenskap. När Jesus som man och jude tilltalade och förde samtal med den samariska utstötta kvinnan överträdde han det traditionella sättet att umgås med varandra vid denna tid.

Samtalet handlar först om vattnet i brunnen men leder snart vidare till de religiösa traditionerna och förväntningarna. När kvinnan kopplar samman brunnen med Jakob är det en hänvisning till den gemensamma traditionen för judar och samarier, det vill säga de fem Moseböckerna. Gemenskapen bröts år 722 före vår tideräkning. Därefter blev judar och samarier mer eller mindre fientligt inställda till varandra. Samarierna kom att ha sin heliga plats på berget Gerissim men templet där brändes ner av judarna år 128 före vår tideräkning. För judarna var samarierna att betrakta som ett annat folk med en annan religiös tradition. De var orena. I mötet och samtalet med kvinnan samlar Jesus ihop de samariska och judiska religiösa traditionerna och erbjuder en ny möjlighet att möta Gud i ande och sanning.

Jag har kort sagt något om hur man såg på kvinnor och på relationen mellan kvinnor och män och mellan judar och samarier. Naturligtvis finns det mer att ta reda på. Om hur livet levdes och hur samhället såg ut. För bibeltexterna i Nya Testamentet kan det vara bra att ta reda på mer om antikens samhällsliv, kultur och religiösa och filosofiska tänkande. Likaså om det romerska riket som var ett mansdominerat samhälle med några få procent i toppen av samhällspyramiden som hade privilegier och styrde en stor massa. Intressant är naturligtvis det judiska folkets situation i romarriket, det judiska folket och deras traditioner och de kristna gruppernas väg från att vara en del av den judiska miljön till att bli mer självständiga grupper i romarriket. Här blir det aktuellt att ta reda på hur de kristna förhöll sig till greker, romare och andra de kom i kontakt med. Arkeologiska fynd är alltid intressanta. Ibland kan nya fynd göra att vi

förstår en text eller ett sammanhang på ett nytt sätt. Annan antik litteratur än den bibliska ger oss en inblick i den litterära värld där texterna om Jesus och de första efterföljarna skrevs.

4.4 Framför

Framför texten står du och jag och alla de som genom historien läst den snart 2000 år gamla texten. En del av dem som läst texten har skrivit ner hur de uppfattade den. Om vi läser det de har skrivit kan vi nog se att tolkningen är beroende av vilken historisk tid de levt i. Ett tydligt exempel är synen på kvinnan. I äldre kommentarer till texten skrivna av män tas det ofta för givet att Jesus riktar blicken på kvinnas synd. Kvinnans relation till många män gör henne otrogen. Med senare tids förändrade syn på kvinnor och män kan man finna andra sätt att se på kvinnans situation. Vilka var dessa män och vilken roll hade de haft i kvinnans liv? Jesus anklagade i alla fall inte kvinnan. Hon verkade istället känna att han förstod hennes situation och den djupare längtan hon bar på och började tala med honom om. Det viktiga är då inte kvinnans möjliga omoral utan att Jesus ser henne i hennes utanförskap och inleder ett engagerat samtal med henne. När vi läser och förstår texten är det alltså inte bara en fråga om att förstå hur man såg på kvinnor när texten skrevs. Även hur vi idag ser på relationen mellan man och kvinna och på kvinnans roll och plats i samhället kan påverka hur vi uppfattar texten.

Vad betyder det när Jesus säger att tiden ska komma och redan är här då alla sanna gudstillbedjare ska tillbe i ande och sanning? Sanna gudstillbedjare kan vi då förstå som alla som ärligt och äkta söker och för samtal med Gud. Handlar det om att alla i en särskild grupp av sanna gudstillbedjare ska tillbe i ande och sanning? Kan det vara så att alla sanna gudstillbedjare kan vara många olika människor från skilda sammanhang som tillber i ande och sanning? Visst är det möjligt att vi uppfattar det olika beroende på i vilket sammanhang vi hör hemma och hur vi tänker. Tillhör vi en grupp som har en tydlig gräns mot andra former att uppfatta och uttrycka sin gudstillbedjan på är det kanske lätt att tänka att vi själva till skillnad från andra tillhör de rätta gudstillbedjarna. Har vi mött människor som på olika sätt med allvar och ödmjukhet utövat sin religion både inom kristenhet och andra religioner är det kanske lättare att tänka sig finna sanna gudstillbedjare i flera olika sammanhang.

Vår syn på kvinnor och på sanna gudstillbedjare är två exempel på det som kan påverka hur vi tolkar texten. Jag tror att det räcker för att vi ska förstå att du och jag som läsare påverkar tolkningen av en text.

5 Faktorer allmänt som påverkar tolkning av texter/våra liv

Arv och miljö brukar vi säga samverkar under hela livet och gör oss till de personer vi är. Det är inte alltid så lätt att reda ut vad som beror på arv och vad som är en påverkan av miljön. Faktorerna jag nämner här är exempel på det som kan påverka oss när vi ska förstå/tolka en text eller överhuvudtaget det som vi möter i livet. Mycket är vi säkert omedvetna om och alla faktorer påverkar inte alltid lika mycket. Här handlar det mer om att göra sig själv lite mer medveten om vad som finns i ryggsäcken vi bär med oss och ger våra glasögon sin särskilda slipning.

- Naturligtvis har den person vi är från födelsen betydelse. Vi har intresse och fallenhet för vissa saker. I positiv mening har vi egenheter i vår person. Andra kanske ser detta bättre än vi själva gör.
- Miljö och de sammanhang vi kommit i kontakt med under vår uppväxt. Vilken relation har vi haft till föräldrar, syskon, släkt och vänner? Hur såg uppväxtmiljön ut?
- Vår skolgång med våra relationer till lärare och skolkamrater. Vad lärde vi oss i skolan egentligen? Var skolan en positiv erfarenhet?
- Olika intressen och engagemang som vi haft. Kanske har vi stor erfarenhet och kunskap på vissa områden. I så fall utgår vi nog gärna från dessa sammanhang när vi ska förstå/tolka på andra områden.

- Våra relationer som vuxna till närstående, vänner och arbetskamrater.
- I vår del av världen tillmäter vi arbete och yrkeskunnande stor betydelse. En stor del av vår självbild kommer från vår plats och roll i dessa sammanhang.
- Kriser som vi varit med om. Det kan gälla närståendes död eller svår sjukdom på nära håll. Även besvikelser i relationer eller yrkesliv kan påverka.
- Alla räknar vi oss till någon eller några grupper. Det kan vara passiv tillhörighet eller aktivt engagemang. Det kan gälla hur vi förstår oss själva när det gäller arbete, politisk inriktning eller religiös uppfattning.
- Vi tillhör Västeuropa med stort inflytande från den amerikanska kulturen. För det mesta innebär det att vi omedvetet förutsätter en hel del i det vi möter i livet och i en text.
- Aktuella frågor och sammanhang i den tid vi befinner oss i med bland annat internationalisering/globalisering, it-kommunikation och klimathot påverkar också vad vi ser i en text eller hur vi förstår livet.
- Det finns något som är särskilt aktuellt i den här boken: Vår förmåga att läsa och avlyssna en text. Den känslighet vi har för textens olika nyanser. Det handlar om våra språkliga kunskaper och färdigheter. Förmåga att avgöra vad det är för typ av text (genre), förstå bildspråk och ironi och se olika skikt i en text och olika tolkningsalternativ. Mitt sätt i denna bok att närma mig en text är ett sätt att öva sig i rollen som texttolkare.

6 Förstå/tolka utifrån fyra plan

Ett exempel på en läsning som tar hänsyn till faktorer både i, bakom och framför texten är mitt forskningsprojekt. Jag presenterar här kort mitt sätt att läsa och tolka. För den som vill läsa mer finns naturligtvis min avhandling.

Som forskare läser man förstås först den text eller de texter man är intresserad av att förstå/tolka. För mig har det handlat om Johannesevangeliet. Jag har läst hur andra har tolkat Johannesevangeliet, särskilt det som skrivits under andra delen av 1900-talet. Tagit del av vad som är skrivet om det som finns i och bakom texten. Ofta har man som forskare ett intresse av något särskilt i texten, något man vill försöka förstå. Med en metod som man valt att arbeta efter beskriver man under läsningen hur man förstår texten. Det innebär att man under arbetet med att förklara texten når en ny förståelse. Genom det här sättet att arbeta går man från en första tolkning av texten till en tolkning som bygger på ett medvetet arbete med själva texten. Kanske tänker någon att detta blir en cirkel. Man kommer tillbaks där man började. Jag vill hellre kalla det en spiral där man når en ny förståelse som sedan kan ligga till grund för ett nytt möte och arbete med texten.

I en samtalsgrupp där vi öppet delar tankar kring en text kan det fungera på liknande sätt. Vi läser texten och får en första förståelse. Kanske kan vi sedan dela lite av det som finns som bakgrund till texten. Vi noterar också sådant i texten som vi tycker är viktigt. Slutligen delar vi också med oss av de egna tankarna och reaktionerna på texten. Efter samtalet har vi nog fått en annan förståelse av texten än när vi först läste den.

När jag i mitt forskningsprojekt läste texten om Jesu möte med den samariska kvinnan skulle jag tydligt bestämma mitt sätt att läsa. Man kan säga att jag läste texten på fyra olika sätt. Jag kallade det för fyra olika plan. Planen finns inte i själva texten men kan motiveras utifrån framträdande drag i texten.

6.1 Jesu liv på jorden

En läsning på det första planet noterar att texten hänvisar till händelser under Jesu liv på jorden. Så kanske vi ofta självklart läser texten. För mig var det ett sätt att betona att den eller de som skrev texten menade att berättelsen har med Jesu liv på jorden att göra.

Jesus var på väg med sina lärjungar från Judéen till Galiléen och tog vägen genom Samarien. Där stannade han till och träffade en kvinna vid en brunn. De förde ett längre samtal som ledde till att han blev inbjuden till byn där hon bodde. Lärjungarna som varit borta för att köpa mat är förvånade över att Jesus talat med en kvinna. När Jesus sedan talar med dem har de svårt att förstå vad han vill säga. Hos samarierna vann däremot Jesus gehör för det han sa och för sig själv som person. De kom att uppfatta honom som världens frälsare.

6.2 De judiska sammanhangen

Det andra planet lyfter fram de judiska sammanhangen som framträder i texten. Det kan tyckas självklart att Jesus som verkade i Israel och som själv var jude ska förstås i ett judiskt sammanhang. Så har det inte alltid varit därför är det viktigt att visa på textens hänvisningar till judisk miljö och tradition.

Jesus lämnar de judiska ledarna fariséerna och det judiska landområdet och kommer till Samarien. Kvinnan betonar att han är jude och att platsen för judarnas tillbedjan är Jerusalem. Jesus säger att frälsningen kommer från judarna eftersom de lärt känna den Gud som tillbedjan gäller. I detta avsnitt möts också judisk och samarisk tradition och både gemensam historia och motsättningar kommer fram i samtalet mellan Jesus och kvinnan. Det gemensamma är traditionerna kring Jakob och brunnen. Tempelberget Gerissim i Samarien står för kvinnan i texten i motsättning till tempelberget i Jerusalem.

6.3 De johanneskristna

Utifrån det tredje planet kan vi på språket och innehållet i texten se att texten är bearbetad. Det är inte bara tiden då Jesus vandrade på jorden som är aktuell. Även sådant som rör författarens eller författarnas tid har kommit med i texten. Jesus levde till kring år 30. Texten blev troligtvis färdig 60 år senare. Mycket hade hänt under dessa år. Vi tänker oss i allmänhet idag att det fanns flera olika grupper av efterföljare till Jesus. De olika bibelböcker vi har i Nya Testamentet talar för det. Liksom andra böcker från den första tiden efter Jesu död och uppståndelse som på olika sätt berättar om Jesus eller samlat jesusord.

De johanneskristna kan vi kalla den grupp som hör ihop med Johannesevangeliet. Denna grupp hade sina speciella erfarenheter av att leva med tron på Jesus. Detta gör att Johannesevangeliet skiljer sig från de andra evangelierna. Alla evangelier berättar om Jesus, hans liv, död och uppståndelse. Det som skiljer Johannesevangeliet från de andra är att där finns en hel del berättat om Jesus som inte de andra berättar. I Johannesevangeliet finns också mer reflexion om vem Jesus var och är. Det gäller hans betydelse för dem som följer honom och för den värld som han blev sänd till. De johanneskristna levde med Anden, Hjälparen, som var Jesu sätt att närvara och fortsätta samtalet med efterföljarna efter sin död och uppståndelse. Det gjorde att nya erfarenheter bland de johanneskristna gav nytt ljus över det Jesus sa och gjorde under sin levnad. Vissa sidor av Jesu gärning blev också tydligare och viktigare under den utveckling som skedde i den johanneskristna gruppen.

I Johannesevangeliet framträder den johanneskristna reflexionen i det inledande avsnittet 1:1-18 där Jesu gärning beskrivs på ett sätt som går utöver tid och rum. Flera avsnitt är reflexion över Jesu betydelse. Den starkt negativa inställningen till judarna framför allt i kapitlen 5-12, är troligen påverkad av ett senare skede under första århundradet. Det var först då det blev en tydligare uppdelning mellan jesustroende judar och andra judar. Troligen levde de johanneskristna först i något eller några olika synagogsammanhang. Så småningom kom inställningen till Jesus att gå alltför mycket isär. Detta i kombination med yttre faktorer gjorde en uppdelning nödvändig. I kapitlen 5-12 ser vi en mer och mer negativ inställning till Jesus och en oförståelse för de anspråk han har. Troligen blev det en alltmer fientlig inställning till Jesus från de judiska ledarnas sida under hans levnad. Den skarpa motsättningen när det gäller vem Jesus var, särskilt i kapitel 8, bär förmodligen drag från en senare schism mellan johanneskristna och judiska företrädare. Förmodligen hör orden om att uteslutas ur synagogan (9:22; 12:42; 16:2) hemma i detta senare sammanhang. Det är när det förtydligas vem Jesus är och när inställningen till honom får sociala och politiska följder som de avgränsande, exkluderande, dragen framträder.

På olika sätt kan man i Johannesevangeliet förstå att erfarenheter bland de johanneskristna har påverkat berättelsen om Jesu möte med den samariska kvinnan. I verserna 1-2 korrigerar den som skrev sig själv. Det var inte Jesus som döpte utan hans lärjungar. Det finns inte berättat i någon av Nya Testamentets böcker att Jesus döpte. Dopet var kopplat till Jesus men lärjungarna började inte döpa förrän efter Jesu död och uppståndelse. Med tanke på att hela berättelsen kan tänkas handla om att Jesus godkänner kvinnans och samariernas tro, så handlar texten om att Jesus gör detta i ett senare skede. I ett skede då det var ovisst om fler än judar kunde omfatta tron på Jesus och döpas. Texten fungerar då som ett godkännande av Jesus att gå till andra folk. Godkännandet kommer genom den uppståndne Jesus men kopplas till en händelse under den tid han levde på jorden.

Avsnittet där Jesus talar med sina lärjungar om sådd och skörd antyder också att det handlar om tankar efter att Jesus har dött och uppstått (verserna 31-38). Sådd och skörd sker samtidigt och de som sått och skördat gläder sig tillsammans. Dessa har arbetat och lärjungarna får lönen för deras möda. De som sått och skördat och alltså arbetat är Gud

och Jesus. Sådden och skörden handlar om Jesu liv där Gud sår och Jesus skördar. Särskilt är det Jesu död och uppståndelse det handlar om. Det är de händelserna som är grunden för det liv Jesus ger åt människorna, judar, samarier och andra och drivkraften för människor som följer den uppståndne Jesus. Efterföljarna, de johanneskristna, tolkar nya situationer de kommer i utifrån Jesu liv och hans död och uppståndelse.

6.4 Världen och alla människor

Plan fyra tar fasta på de inkluderande dragen som finns i Johannesevangeliet. De kan ibland komma i skymundan av den tydliga profileringen av tron på Jesus med ett exkluderande av dem som har ett felaktigt sätt att förhålla sig till honom. Ändå leder förtydligandet av vem Jesus var och är i Johannesevangeliet också till ett inkluderande av världen, skapelsen och alla människor. Inledningen i 1:1-18 ger uttryck för detta. Liksom ord som att Jesus är världens frälsare (4:42), att han ger människor bröd, det vill säga sitt kött, för att världen ska leva (6:51), att han är världens ljus (8:12), att han som upphöjd ska dra alla till sig (12:32) och att lärjungarna får en fångst på 153 fiskar, som kan vara ett symboliskt tal för jordens alla folk (21:11). Här tänker jag mig att dessa inkluderande drag troligen fanns med i det Jesus sa och i hans handlingar. Sedan är det erfarenheter av svårigheten att tro i omvärlden och även bland de egna som gjort att de johanneskristna tolkat att Jesu död och uppståndelse har effekter som inkluderar mer än exkluderar människorna i världen.

Enligt Johannesevangeliet rörde sig Jesus mest i judiska trakter (Judéen och Galiléen). Samtidigt hänvisar texten till att det Jesus ville ge vidare var tänkt för fler än judarna. När Jesus i Samarien talar om sådd och skörd handlar om att ingen kan lägga något till Guds och Jesu arbete (vers 38). Det är färdigt och ges åt människorna. Detta kombineras i texten med berättelsen om kvinnan och samarierna som tar emot det Jesus har att ge. Det slutar med att Jesus kallas världens frälsare av samarierna. Jesu verk och det han ger har därmed en inriktning på alla människor.

Kvinnan har inget namn. Som samarier, en av ett annat folk, kan hon representera en icke-judisk kvinna. Det nära samtalet mellan Jesus och kvinnan har en allmän karaktär när det gäller att dricka av vattnet eller att tillbe i ande och sanning. Tillbedjan i ande och sanning är inte heller bundet till plats, tid eller religiös tillhörighet. Samtalet kan då ses som både historiskt och symboliskt. Det blir en inbjudan till ett sådant samtal och nära kontakt för alla kvinnor (och män) med Gud och den uppståndne Jesus.

6.5 I, bakom och framför texten i min läsmodell

När jag läser texten på detta sätt vill jag låta både det som finns i texten, bakom texten och framför texten samverka när jag ska förstå/tolka texten. I mitt forskningsarbete utgår jag från själva texten och berättelsen som den är skriven. En del arbetar med hur olika delar av texten har kommit till. I min läsning finns textens historia med på ett annat sätt. Erfarenheterna av att leva med berättelserna från Jesu liv antyds i texten. Det är de johanneskristnas erfarenheter och motsvarar det tredje sättet som jag tolkar texten på. Utifrån hur texten är skriven försöker jag teckna en möjlig historisk utveckling för den johanneskristna gruppen. Jag utgår dock hela tiden från texten såsom den blev färdigskriven på grekiska. Den som vi har i översättning till svenska. Allt skildras i ett judiskt sammanhang. Det är både den naturliga livsmiljön för Jesus och de jesusstroende och det sammanhang de johanneskristna tydligt avgränsar den rätta jesustron mot. Naturligtvis kan man tänka sig en historisk påverkan från olika håll. Språket i Johannesevangeliet med starka kontraster kan vara inspirerat från den judiska gemenskapen i Qumran vid Döda havet och deras texter. När den johanneiska texten ger uttryck av att man lever i den yttersta tiden kan det ha hämtat näring från så kallade apokalyptiska texter.

Framför texten finns jag som bestämt mig för dessa fyra olika sätt att läsa texten på. I texten finns alla orden men mitt sätt att förstå/tolka orden står inte i texten. Texten ger möjlighet att läsa så som jag gör. För att texten ska få liv måste vi bestämma oss för något sätt att läsa den. Det sker ofta omedvetet genom att vi har eller får ett intresse av texten. I mitt sätt att

tolka texten är det tydligt att plan 1 (Jesu liv på jorden) och 2 (de judiska sammanhangen) ligger till grund för plan 3 (de johanneskristna) och 4 (världen och alla människor). Genom att belysa de fyra planen jag valt får vi möjlighet att förstå de johanneskristnas sociala och ideologiska utveckling och resonera kring de exkluderande och inkluderande drag som finns i texten. Dragen innebär en motstridighet där effekterna av Jesu liv och det han gjorde ibland får en begränsande och vid andra tillfällen en universell betydelse. De motstridiga dragen kan också stå sida vid sida i ett och samma textavsnitt. Jag återkommer till de exkluderande och inkluderande dragen under trons nyanser.

När man i ett forskningsarbete läser en text måste man försöka öka sin medvetenhet och förklara hur man läser. I en samtalsgrupp som delar tankar om en text upptäcker vi att vi har olika kunskaper, erfarenheter och värderingar. Vi kan hjälpa varandra att se texten på nya sätt och samtala om vad vi bär med oss i ryggsäcken och hur slipningen ser ut på våra glasögon. Det som gör att texten blir aktuell just för oss där vi befinner oss i livet.

6.6 Bra eller dålig förståelse/tolkning?

Är alla sätt att förstå/tolka en text lika bra eller finns det bättre och sämre sätt? Ett bra sätt att förstå/tolka en text måste hänvisa till själva texten. Texten är själva materialet, det som finns kvar genom historien. Olika människor som läser och förstår/tolkar texten under olika tider i historien hänvisar till samma text. När vi använder vår kunskap om det som finns bakom texten, om författaren och författarens miljö och samtid, är det också något som kan göra en tolkning trovärdig. Framför texten står vi med det som gör texten levande och aktuell i vår tid. En bättre tolkning bör kunna hänvisa till både det som finns i, bakom och framför texten. Samtidigt är en tolkning som berör viktig.

En felaktig tolkning låter inte texten komma till sin rätt. Gränsen för vad som är en rätt användning av texten kan dock variera. Varje tid och

sammanhang bestämmer ramarna och begränsningen för texten. Det kan gälla vilken bakgrundskunskap vi får använda. Under vissa tider har enskilda ords betydelse varit viktig. Idag betonas mer textens sammanhang för förståelsen/tolkningen. Det handlar också om vad, av allt det jag själv som läsare bär med mig till texten, som kan räknas ha med texten att göra.

Ett felaktigt sätt att förstå/tolka en text kanske inte upptäcks med en gång. Vi kan ha haft felaktig kunskap om det som finns bakom texten. Forskning och upptäckter inom historievetenskap och arkeologi kan ge kunskaper som kanske ger en annan förståelse/tolkning. Ett exempel är olika religiösa skrifter från tiden kring då Nya Testamentets böcker kom till. De ger inblick i den miljö som Jesus och hans efterföljare levde i. De så kallade Qumranfynden med bland annat texter från en judisk grupp, esséerna, ger oss en uppfattning om att det fanns flera judiska grupper. Esséerna var en avskild grupp som väntade Guds snara ingripande för att upprätta sina trogna. Det finns andra texter om Jesus än de som kom med i Nya Testamentet. I Thomasevangeliet finner vi Jesusord men ingen Jesusberättelse. I Mariaevangeliet förmedlar Maria Magdalena det hon mottagit av Jesus. Dessa, som är senare än texterna i Nya testamentet, och andra skrifter ger oss tillsammans med de olika nytestamentliga skrifterna en bild av att det fanns flera grupper också bland dem som trodde på Jesus. Ett annat exempel handlar om förståelsen av synagogor och de jesustroendes förhållande till dem. Det fanns både offentliga synagogor med öppen karaktär och föreningssynagogor, som var medlemsgemenskaper. De fanns inte bara i Judéen och Galiléen, utan runt om i det romerska riket. Troligen höll sig de johanneskristna och andra jesustroende grupper länge till de offentliga synagogorna och bildade egna föreningssynagogor. Det var en trygghet eftersom judarna hade en privilegierad ställning i romarriket. Det betyder att judiska och jesustroende grupper under flera årtionden efter Jesu död levde tillsammans i olika former utan så tydlig avgränsning mellan sig. Först fram vid år 100 har en mer tydlig uppdelning skett.

De sammanhang vi lever i kan påverka på vilket eller vilka sätt vi kan eller ibland får läsa en text. En viss kyrklig tradition där texterna brukar förstås/tolkas på ett visst sätt kan sätta gränser för oss. En miljö som är kritisk till kyrklig tradition sätter sina gränser. Hur är det hemma vid köksbordet eller bland vänner? Nog finns där också gränser för om och hur vi eventuellt tar upp på vilket sätt vi förstår/tolkar ett bibelavsnitt. I

det sammanhang som bibelforskare arbetar bör man ge skäl hämtade både i, bakom och framför texten för det sätt man tolkar texten. Man ska också beskriva hur man förstår texten i förhållande till andra forskare som kanske tolkat på ett annat sätt.

6.7 Lite tolkningshistoria

I den kristna kyrkan eller i de kristna kyrkorna har man genom århundradena haft olika förståelse/tolkning av bibeltexterna och de traditioner som finns där och som utvecklats genom historien. Man har betonat olika delar i traditionen beroende på situation och aktuella frågor i tiden. Det har varit ett samspel mellan traditionerna i bibeltexterna, de senare traditionerna och den aktuella samtiden. Utan Jesus finns det ingen kristen kyrka, så Jesus har på något vis alltid varit med i tolkningen. Redan tidigt efter Jesu död fanns olika sätt att tolka honom och hans betydelse. Olika grupper skapade olika traditioner. En del av dessa traditioner har vi i Nya Testamentets texter. Där ser vi att det judiska ursprunget spelade en stor roll men att förståelsen/tolkningen av Jesus gjorde att judar och jesustroende efter hand kom att utgöra skilda gemenskaper. Tolkningen av Jesus, kristologin, och relationen mellan Fader, Son och Ande, treenighetsläran, var sedan stora frågor under de första århundradena. De behandlas av kyrkofäderna och vid kyrkomöten som olika kristna gemenskaper samlades till under 300-400-talen. Från att ha varit en minoritet kom den kristna tron under 300-talet att bli dominerande i romarriket. Det fanns bland annat en östlig och en västlig del av den kristna kyrkan, som vi idag fortfarande kan känna igen i de ortodoxa och katolska kyrkotraditionerna. Den östliga delen betonade mer äldre tradition medan den västliga mer aktivt sökte nytolkning i nya situationer som uppstod.

I den tidiga kyrkan fanns både ett historiskt och ett allegoriskt eller symboliskt sätt att förstå och tolka bibeltexterna på. En allegorisk förståelse/tolkning går ut på att man kan se olika meningsnivåer i texten. En modell för tolkning kom efterhand att bli dominerande. En historisk och bokstavlig mening kombinerades då med tre andra sätt att läsa. Ett

var att läsa texten som en beskrivning av den uppståndne Jesus, Kristus, och kyrkan (allegorisk tolkning). Ett annat var att läsa texten och tillämpa den på den enskilda människan (tropologisk tolkning). Ett tredje sätt var att läsa texten som en beskrivning av den himmelska världen (anagogisk tolkning).

På 1500-talet gick vi i Sverige från att vara ett katolskt land till att bli en del av luthersk tradition. Latin var den katolska kyrkans språk. I luthersk tradition blev det viktigt att fira gudstjänst och ha tillgång till bibeltexterna på det egna språket. Man betonade bibeltexterna i sig och hävdade en historisk och bokstavlig förståelse/tolkning. Bibeltexterna kom att tydligt värderas utifrån hur framträdande Jesus eller tankar om honom var.

Parallellt med den inomkyrkliga förståelsen/tolkningen av bibeltexterna kom med upplysningen på 1700-talet något nytt. Med mänsklig erfarenhet och med förnuft ville man arbeta med bibeltexterna utan styrning från någon kyrklig tradition. Här kom forskningen bland annat att handla om att söka den historiske Jesus och om att värdera evangelierna som historiska källor. Vid utbildning av präster och annan kyrklig personal har den vetenskapliga bibelforskningen vunnit insteg i vissa kyrkor medan andra kyrkor har egna utbildningar med egen tolkningstradition.

Bibelforskningen idag använder de metoder som används inom till exempel historievetenskap, litteraturvetenskap och sociologi. Man är också mycket medveten om att det har stor betydelse vem eller vilka det är som läser och förstår/tolkar. De som läst bibeltexterna tidigare i historien (receptionshistoria) är påverkade av sin tid och sitt sammanhang. Det gäller även för vår egen tid. En västerländsk forskare har sitt perspektiv. I andra delar av världen har man andra utgångspunkter. Att bli medveten om sitt eget perspektiv framför texten är viktigt.

Synen på slaveri, på kvinnan och på sexualitet och samlevnad har varit stora frågor de senaste århundradena. Frågorna kan inte sägas ha drivits av kyrkorna, även om enskilda kristna gjort det. Snarare har frågorna

blivit aktuella i samhällslivet och utmanat en traditionell kyrklig förståelse/tolkning. Det handlar om att framförperspektivet har ändrats. Bibelordet togs länge som stöd för slaveriets bevarande, för kvinnan som underordnad mannen och för sexualiteten som endast ämnad för barnalstring i ett traditionellt äktenskap.

Ställningstagandet i dessa frågor tydliggör att bibelordet i sig innehåller motsägelser och kan tolkas på olika sätt. En grundfråga ligger bakom och styr mycket av vårt ställningstagande och förhållningssätt: Är texterna normerande och skrivna för att ge ett kristet mönster att leva efter eller är de uttryck för erfarenheter där den aktuella situationen tolkats i ljuset av Jesu liv, död och uppståndelse? Det förra sättet att förhålla sig betyder att det oberoende av tid och sammanhang finns ett förhållandevis givet kristet sätt att leva och ta ställning. En lång tradition av en viss tolkning i kyrkan eller kyrkorna blir ett argument för att tolkningen är riktig. Enligt det senare synsättet handlar det istället om att nya situationer och nya frågor kan innebära nytolkning och nyorientering av sättet att leva och förhålla sig till omvärlden.

Det senare synsättet innebär inte nödvändigtvis att släppt följa omvärldens uppfattningar och livsstil. Snarare är det att liksom Jesus föddes in i denna världen, inkarnationen, gå in i den värld och de sammanhang som är människors liv nu. Det handlar om att ta aktuella frågor på allvar och lyssna in Guds fortsatta sätt att tala till oss människor genom den uppståndne Jesus. Samtidens frågor blir en utmaning för bibeltexter och traditioner. Jesus har genom sin död och uppståndelse gett ett mönster att leva efter. Liv, traditioner, invanda mönster och tänkesätt kan utmanas och även tappa sin betydelse, visa sig fel utifrån ett nytt synsätt och dö. Nytt liv och ny förståelse/tolkning av livet väntar för den som lever på det hopp Jesus gett och ger. Vi lever alltid med provisorisk tolkning. Det viktiga är att den fungerar, ger mening och sammanhang för oss själva och varandra i Guds skapelse med den Gud som möter oss människor i Jesus och hans liv, död och uppståndelse.

7 Nyanser av tro

Tro är något högst personligt. Samtidigt kan vi ofta dela vår tro med andra i en gemenskap. Tro handlar om hur vi förhåller oss till det gudomliga. Det förhållandet kan skifta mycket under en enskild människas liv. Tro kan vara att känna tillit till Gud som ett barn till en vuxen. En sådan tro kallas ibland för barnatro men tillit till Gud kan man känna även efter att ha gått igenom mycket i livet. Tro kan vara att hålla för sant; en viss uppfattning om världen, människan, Gud, Jesus eller bibeln. En nyans av tro kan vara att den driver en till engagemang i någon viktig fråga eller för andra. Det kan gälla ojämlikheten i fördelningen av världens resurser, klimatfrågan eller människor i utanförskap. Traditionen kan spela en stor roll för tron. Vid dop, konfirmation, vigsel, begravning och andra högtider under kyrkoåret eller i livet kan tron uttrycka en slags gemenskap med tidigare och kommande generationer. Tröst kan faktiskt också vara en nyans av tron. Tron fungerar som något att ta till när livet blir rörigt eller hotfullt. Tyvärr kan tron då fungera som ett hinder för att verkligen ta tag i den situation man befinner sig i. Det är inte fel att lita till Gud men jag tror inte det är bra för oss att ständigt ta till Gud som en snuttefilt. Tro kan också blandas med stråk av tvivel, upplevas som tomhet och helt försvinna. Det tillhör trons nyanser. I det vi brukar kalla för mystik är faktiskt känslan av tomhet och avsaknad av tro steg på vägen till tro på nytt sätt.

När det finns öppenhet och förtroende upplever många att det är mycket spännande och angeläget att få dela upplevelsen och tankarna kring tro med någon annan. Vi kan tycka att vår egen tro är otillräcklig men tro har inte med prestation att göra. Ibland talar vi om trons väg men det innebär inte att vägen ser likadan ut för oss alla. Vår tro har sin färg och nyans av det liv vi levt och lever. På vägen får vi dela våra erfarenheter, vår glädje och vår frustration. Det handlar om att beskriva livet vi lever i en dimension där vi räknar med att Gud går med.

Kanske tänker vi att tro är lite svårare att få grepp om än en spegelbild eller en text. Samtidigt är det både spännande och berikande att reflektera lite ordnat kring tro. För att tro ska motsvara spegelbild och text måste vi bestämma vad tro är innan vi på nytt använder modellen i, bakom och framför. Jag väljer att beskriva tro som *det sätt som vi förhåller oss till*

det gudomliga. Denna beskrivning kan rymma alltifrån stark tro och tillit till tvivel och avsaknad av tro.

7.1 I, bakom och framför föreställningen om tro

I föreställningen om tro finner vi *det sätt som vi förhåller oss till det gudomliga*. Om tro och även avsaknad av tro är en grundhållning hos oss finns den med på något vis i allt vi möter i livet. Det gör att tro kan framträda på olika sätt i olika situationer. Många gånger kanske otydligt och omedvetet både för oss själva och andra. Vi kan se olika tillfällen som spegelbilder och försöka beskriva dem.

Bakom föreställningen om tro, det sätt som vi förhåller oss till det gudomliga, finns de sätt vi uttrycker tro eller avsaknad av tro i olika sammanhang och i våra kyrkor idag. Framför allt kanske i en grupp som vi tillhör. I en grupp kan vi känna att vi får hjälp att uttrycka och leva ut vår tro eller avsaknad av tro. Upplevelsen kan också vara att vi känner oss styrda. Vid speciella händelser i livet kan vi gå in i färdiga mönster, riter, där vi kan förstå/tolka det som sker. Det kan gälla dop, konfirmation, vigsel och begravning. Ofta är vi uppväxta i någon tradition eller söker oss till någon där tron uttrycks på ett sätt som vi känner oss bekväma med. Vi påverkas även av texter där vi möter olika sätt att uttrycka ett sätt att tro eller att förhålla sig till Gud.

Framför föreställningen om tro står vi själva som de personer vi är. Om tro har varit något aktuellt och tagit sig vissa uttryck i vår uppväxt och uppfostran eller inte har förstås betydelse för hur vi förhåller oss till det gudomliga. Annat som spelar en roll är vår personlighet. Liksom det vi upplevt och den självbild vi har.

7.2 Ögonblicksbilder av tro

Jag väljer här några exempel. De blir som spegelbilder av ögonblick där tro uttrycks på något sätt.

Den första ögonblicksbilden handlar om en kvinna som lägger sin hand på sitt barns huvud.

I bilden kan vi se att miljön är en kyrka. Där finns en präst som tillsammans med två vuxna kvinnor ber för ett litet barn intill en dopfont. Barnet har en vit dopklänning på sig. Att det handlar om bön kan man se genom att både prästen och de båda kvinnorna har lagt sin högerhand på barnets huvud.

Bakom bilden finns det vi kan veta om dopritual och hur dop brukar gå till i en kyrka. Stämmer bilden med någon del av Svenska kyrkans ritual styrker det naturligtvis att det handlar om dop enligt Svenska kyrkans ordning. Bakom bilden finns också allt det vi kan ta reda på om de två kvinnorna. Är de ett par eller är den ena förälder och den andra fadder? Vad är det som påverkat valet att döpa barnet! Har det funnits en positiv relation till kyrkan under uppväxten hos föräldern/föräldrarna? Hur ser kontakten ut nu? Vad bär föräldern/föräldrarna med sig för erfarenheter med sitt barn? Är barnet särskilt önskat? Hur har barnets första tid varit? Kan det vara så att pappan inte är känd och barnet har tillkommit genom insemination? Hur vi uppfattar bilden påverkas av vad vi vet om föräldrarnas/föräldrarnas förhållanden och relation till kyrkan.

Framför bilden står vi som ser på bilden. Här kommer vår egen relation till kyrka och dop i fokus. Positiva eller negativa erfarenheter påverkar hur vi uppfattar bilden. Vi reagerar säkert olika beroende på om vi har en egen nära relation till små barn eller inte. Kanske undrar vi om de båda kvinnorna. Här spelar det stor roll hur vi ser på ensamstående föräldrar eller på två kvinnor som ett par. Likaså hur vi ser på insemination.

Vad säger då den här bilden oss om tron som det sätt som vi förhåller oss till det gudomliga? Det beror mycket på hur vi själva reagerar med det vi bär med av erfarenheter och värderingar. Vi som står framför bilden har med oss så mycket som vi kanske inte tänker på när vi ger ett omdöme

om en bild. Naturligtvis spelar också det vi vet och väljer att ta med om bakgrunden en roll. Vi kanske tänker att i situationen med handpåläggning och bön är relationen till Gud nära och innerlig. Särskilt om längtan efter barn var särskilt stor. Kanske kan tron handla om att Guds hand ska finnas där som en trygghet för barnet. Att barnet ska ha tillgång till Guds hand på vandrigen genom livet. Kanske tron handlar om att vuxna och barn gemensamt får vandra på en väg där vi räknar med att Gud går med. Blir tron annorlunda i fall man är ensamförälder eller om man är ett par kvinnor som lever tillsammans? Svaret på den frågan handlar mycket om hur vi själva lever och värderar människor. Tänker vi att tro handlar om att följa vissa traditioner och ett visst sätt att leva så blir det problematiskt när vi ska bedöma någon som inte delar dessa ramar.

På den andra ögonblicksbilden lägger någon 500 kr i bössan för insamling till Svenska kyrkans internationella arbete i kampen mot hiv och aids.

I bilden ser vi en yngre man som lägger en femhundredalapp i en insamlingsbössa. En lite äldre kvinna håller i bössan. På en ställning vid sin sida har hon en affisch som tydligt informerar om att insamlingen gäller Svenska kyrkans internationella arbete mot hiv och aids. Mannen och kvinnan ser glada ut och verkar vara i samspråk med varandra.

Bakom bilden tar vi fram den unge mannens liv och hans relation till Svenska kyrkan och dess internationella arbete. Kanske har han varit eller är engagerad i kyrkan. Känner han någon som har hiv eller aids? Kan någon av hans vänner ha drabbats? Kan han till och med ha arbetat som volontär i ett sammanhang där han kom i nära kontakt med hiv- och aidsjuka? Vad är det som driver den äldre kvinnan att ställa upp och bösskramla? Vilka är hennes erfarenheter? Kan glädjen hos den äldre kvinnan och den yngre mannen vara en glädje över att Gud finns med i kampen mot allt det som bryter ner och att vi som människor får ta del i den kampen?

Framför bilden finns du och jag med vår inställning till insamlingsorganisationer och deras arbete. Särskilt då hur vi ser på och har erfarenhet av Svenska kyrkans internationella arbete. Tycker vi att för mycket pengar går till omkostnader eller till tveksamma projekt? Känner vi istället att vi vill stödja goda initiativ som kan förbättra för människor som lider brist på det mest grundläggande i livet? I det här fallet spelar vår syn på hiv och aids naturligtvis också en roll.

Säger den här bilden något om tro? Har tro med pengar att göra? Förra bilden med dopet i kyrkan var hämtad ur en miljö som vi kanske lätt förknippar med tro. Med insamlingsbilden är det kanske inte lika självklart. Det är visserligen en Svenska kyrkans insamling men den kan man tycka är bra och ge bidrag till även om man inte delar kyrkans tro. Frågan är här hur vi ser på tro. Framträder den vid vissa speciella tillfällen eller har tron med hela livet att göra?

I ett tredje exempel kan vi gå tillbaka till den inledande texten om Anna. Vi skulle kunna stanna inför tre olika spegelbilder av ögonblick där vi kan fundera över hennes sätt att förhålla sig till Gud.

I dessa spegelbilder ser vi Anna först i bilen när hon ser sig själv i backspeglarna och sommarens ledighet ligger framför henne. I den andra ser vi Anna när hon kommit hem från sjukhuset omtumlad och med trolig whiplashskada. I den tredje ser vi henne efter två år då hon ser sig själv i speglarna med konstaterad kronisk whiplashskada.

Bakom finns Annas historia med början i den sköna bilturen som inledning på semestern. Genom olyckan påverkas hennes semester och hennes fortsatta yrkesliv och liv överhuvudtaget. Hon får nya erfarenheter av sjukvården, sin arbetsplats, sina arbetskamrater och försäkringsbolag. Det är möjligt att hon upplever sig själv på annat sätt än tidigare men fram för allt har hon fått uppleva omgivningens reaktioner där hon mött både medkänsla och misstro.

Framför står du och jag och ser på bilderna. Vad säger de egentligen om Annas tro, hennes sätt att förhålla sig till Gud? Inget uttryckligen i

spegelbilderna av dessa tre ögonblick. Inte heller i den information om bakgrunden till bilder vi kan få genom själva berättelsen om Anna. Här blir det tydligt att min erfarenhet av min egen och andras tro spelar en stor roll för hur jag resonerar om Annas eventuella tro. Kan Gud finnas med i alla tre bilderna? På första bilden kan vi kanske uppfatta Anna som tacksam. Riktat hon sitt tack också till Gud för denna härliga sommarlycka? Nästa bild visar en ledsen Anna. Kanske kan vi tänka att hon ställer frågan: Varför Gud? Varför skulle jag drabbas av denna olycka? Vill Gud straffa mig eller var Gud inte där? Vad kan vi utläsa av tredje bilden? Den är tagen två år senare och vi vet att olyckan påverkat Annas liv på många sätt. Har Anna under dessa år haft en lång kamp med Gud om sin situation? Pågår kampen än och kanske blandas med förtvivlan över beskedet om att hon troligen får leva med skadan resten av livet? Om Anna räknar med Gud, har det hjälpt henne under tiden sedan olyckan? Kan det vara så att Anna överhuvudtaget inte tänkt på Gud? Skulle det vara lättare att tänka sig att Anna fört ett samtal med Gud om hon gjort ett besök i en kyrka? Har vi behov av kyrkliga eller religiösa sammanhang och former för att uttrycka och hålla en tro levande? Kan man som människa själv föra en dialog med Gud genom livet utan någon särskild kontakt med ett sammanhang där tro delas av flera?

Vad säger kommentarerna om i, bakom och framför dessa ögonblicksbilder egentligen om tro? Kanske slår det oss att vi ganska lätt fäller omdömen om andra och deras sätt att förhålla sig till det gudomliga, deras tro. Har många förutfattade meningar om vad tro innebär och vilka uttryck tron ska ta sig i människors liv? Är det så att den här enkla modellen med i, bakom och framför kan vara användbar för att öka vår medvetenhet om hur vi bedömer andras tro? Kanske kan den också vara ett redskap när vi funderar över vår egen tro.

8 Tro i bibeltext

I bibelberättelserna möter vi personer som på olika sätt presenteras med sin tro, sitt sätt att förhålla sig till Gud. Som läsare kan du och jag ta till oss en sådan berättelse så att vi identifierar oss med personen och berättelsen passar och talar rakt in i våra liv. Vi kan kalla ett sådant sätt

att läsa för omedelbart eller existentiellt. Texten hamnar mitt i våra liv, mitt i vår existens. Kanske tänker vi att det är främst så Gud berör oss genom texten.

Jag vill hävda att en bibeltext kan beröra och påverka oss och våra förhållningssätt till Gud också när vi ser själva bibeltexten som spegelbild och läser med lite distans till texten. I texten har vi personer som beskrivs i sina förhållningssätt till Gud. Där finns också tankar och reflexioner över nyanser av tro och otro. Bakom finns ett historiskt sammanhang som kan ge hjälp när vi ska förstå/tolka. Framför står vi med våra erfarenheter, kunskaper och värderingar. Jag ser det som ett sätt att stå i en skapande livsström. Det är en process där Gud allt sedan skapelsen verkat och verkar. Vi gör nya upptäckter i texten. Historiskt och arkeologiskt framkommer nya omständigheter bakom texten. Framför texten tillför ny kunskap och nya synsätt i vår egen tid nya infallsvinklar till texten. Vi hamnar i nya situationer med nya perspektiv på texten. En tolkning som fungerat under andra förutsättningar lämnas och vi ser på ett nytt sätt med nya ögon. På ett sätt är det som att leva i Jesu uppståndelses mönster från död till liv.

Låt oss se på hur Nikodemos presenteras i Johannesevangeliet. Han är en person som framträder vid tre tillfällen. Det är som tre spegelbilder. Först söker han upp Jesus för ett nattligt samtal i 3:1-10. I 7:50-52 tar han Jesus i försvar och i 19:39-42 tar han tillsammans med en annan man hand om gravläggningen av Jesu kropp.

Joh. 3:1-10

¹Bland fariséerna fanns en man som hette Nikodemos och var medlem av judarnas råd. ²Han kom till Jesus en natt och sade: "Rabbi, vi vet att det är från Gud du har kommit som lärare. Ingen kan göra sådana tecken som du utan att Gud är med honom." ³Jesus svarade: "Sannerligen, jag säger dig, den som inte blir född på nytt kan inte se Guds rike." ⁴Nikodemos svarade: "Hur kan någon födas när han är gammal? Han kan väl inte komma in i moderlivet och födas en gång till?" ⁵Jesus svarade: "Sannerligen, jag säger dig: den som inte blir född av vatten och ande kan inte komma in i Guds rike." ⁶Det som har fötts av kött är kött, och det som har fötts av ande är ande. ⁷Var inte förvånad över att jag sade att ni måste födas på nytt. ⁸Vinden blåser vart den vill, och du hör den blåsa, men du vet inte varifrån den kommer eller vart den far. så är det med var och en som har

fötts av anden." ⁹Nikodemos frågade: "Hur är detta möjligt?" ¹⁰Jesus svarade: "Du ska vara lärare för Israel och förstår inte det!"

Joh. 7:50-52

⁵⁰Nikodemos, som själv satt i rådet och som tidigare hade sökt upp Jesus, sade: ⁵¹"Inte dömer väl vår lag någon utan att man först har hört honom och tagit reda på vad han gör?" ⁵²De svarade: "Är kanske du också från Galiléen? Se efter i skriften, så skall du finna att ingen profet kommer från Galiléen."

Joh. 19:39-42.

³⁹Nikodemos kom också dit, han som första gången hade sökt upp Jesus på natten, och han hade med sig en blandning av myrra och aloe, omkring trettio kilo. ⁴⁰De tog Jesu kropp och lindade den med linnebindlar tillsammans med kryddorna så som judarna brukar göra vid en gravläggning. ⁴¹Intill platsen där Jesus hade blivit korsfäst fanns en trädgård och i trädgården en ny grav där ännu ingen hade blivit lagd. ⁴²Där lade de Jesus, eftersom det var den judiska förberedelsedagen och graven låg nära.

I 3:1-10 samtalar Nikodemos och Jesus. Nikodemos börjar tala positivt om Jesus som en lärare från Gud. Jesus svarar med att man måste födas på nytt för att kunna se Guds rike. Nikodemos tänker sig det rent konkret. Jesus förtydligar att det handlar om en andlig födelse men Nikodemos förstår inte. Ändå tar Nikodemos i 7:50-52 Jesus i försvar när fariséerna framställer honom som en som vilseleder folket. I 19:39-42 har Nikodemos med myrra och aloe till gravläggningen av Jesu döda kropp, den Jesus som de judiska ledarna medverkat till att få korsfäst.

Bakom textavsnitten kan vi söka en historisk bakgrund. Kunskap om det judiska ledarskiktet och förhållandet till den romerska ockupationsmakten. Judarna hade vissa fördelar i det romerska riket jämfört med andra underkuvade folk. De fick utöva sin religion ganska fritt. Från romerskt håll fanns dock en viss press och koll på den judiska ledningen att hålla ordning och lugn i landet (se 11:45-54). Representerade Nikodemos här det judiska ledarskiktet? Var Nikodemos i 3:1-10 utsänd för att ta reda på vad Jesu lära gick ut på eller var det av eget intresse han sökte upp Jesus? I kapitel 7 har det blivit tydligt att Jesus oroar det judiska ledarskiktet. En invändning av Nikodemos att lyssna till Jesus kan uppfattas som enbart en kommentar om att behandla Jesus rätt. Nikodemos kan också ha tagit åt sig av det Jesus sa till honom

tidigare. Då kan Nikodemos ord bli mer av ett instämmande i det Jesus talar om. När vi möter Nikodemos i kapitel 19 är Jesus dömd och avrättad. Han har stört ordningen. När det judiska ledarskiktet verkat för att få Jesus avrättad har Nikodemos tagit ställning för Jesus.

Framför texten står vi och reagerar på texten. Hur uppfattar vi Nikodemos? Har han någon tro? Kan vi i de tre avsnitten eller spegelbilderna se en utveckling hos Nikodemos? Är hans försvar av Jesus i kapitel 7 och hans medverkan vid Jesu gravläggning i kapitel 19 tillräckligt för att vi ska kunna tala om en tro på Jesus? Jesus verkar ha tillfört något som förändrat Nikodemos men han bekänner inte med ord sin tro på Jesus. Hur vi uppfattar Nikodemos tro beror säkert mycket på vilka vägar tro har tagit i våra egna liv och vilka erfarenheter vi har av andra människors förhållningssätt till Gud. Troligtvis har även vår uppfattning om hur vi ska tolka bibelordet sin betydelse för hur vi bedömer Nikodemos.

8.1 Tro med exkluderande och inkluderande drag

Spegelbilderna av Nikodemos kan ge skäl att se tron som något som är förunnat några få, något exkluderande. På ett sätt ställs han utanför tron, exkluderas, när han inte förstår vad det är att födas på nytt. Samtidigt blir hans båda ställningstaganden för Jesus ett uttryck för att han uppfattade att Jesus räknade med honom, inkluderade honom.

8.2 Jesu liv på jorden

I min läsmodell kan de exkluderande och inkluderande dragen höra hemma på ett plan där Nikodemos och Jesus faktiskt möttes så som texten beskriver det. Nikodemos presenteras med namn och som farisé och medlem av judarnas råd. Han tar aktivt del i samtalet med Jesus genom sina tre inlägg. När han återkommer i sin roll i det judiska ledarskiktet i kapitel 7 hänvisas till mötet han haft med Jesus. När han även återkommer i kapitel 19 blir han en person med en tydlig utveckling

sedan det nattliga samtalet med Jesus. Vi kan i texten uppfatta Nikodemos som en person som Jesus mötte. Samtidigt kan han uppfattas representera något mer.

8.3 De judiska sammanhangen

Nikodemos kan ses som en representant för det judiska ledarskiktet. Som farisé var han medlem av ett religiöst parti bland judarna. Han var också medlem av judarnas råd och kallas av Jesus lärare för Israel. I kapitel 7 återkommer Nikodemos i sin roll i judarnas råd. Det judiska ledarskiktet har i kapitel 19 förmått den romerske ståthållaren Pilatus att döma Jesus till döden. Enligt Johannesevangeliet har flertalet i det judiska ledarskiktet inte förstått att Jesus förvaltar det judiska arvet och ger det en ny tolkning. Traditionen om Mose och ormen i 3:14 används som bakgrund till Jesu upphöjelse på korset och hans uppståndelse. När Nikodemos försvarar Jesus i kapitel 7 sker det under den judiska lövhydde festen. Jesus använder ceremonier i den festen när han talar om sig själv. Nikodemos kan dessutom när han försvarar Jesus tänkas hänvisa till några avsnitt i 5 Mosebok (1:16; 17:4) där det handlar om att noga ta reda på omständigheter innan man dömer. När Nikodemos i kapitel 19 tar del i gravläggningen av Jesu döda kropp skedde det enligt texten så som judarna brukar göra. Judisk miljö och tradition används alltså positivt när det gäller att förstå Jesus.

8.4 De johanneskristna

När jag läser och har de johanneskristna i tankarna handlar det om att texten är bearbetad utifrån de erfarenheter de hade av att leva i tro på den uppståndne Jesus. Det blir särskilt tydligt när samtalet i den första spegelbilden fortsätter i 3:11-15:

Joh. 3:11-15

¹¹Sannerligen, jag säger dig: det vi vet förkunnar vi, och det vi har sett vittnar vi om, men ni tar inte emot vårt vittnesbörd. ¹²Om ni inte tror när jag talar till er om det jordiska, hur skall ni då kunna tro när jag talar till er om det himmelska?"

¹³Ingen har stigit upp till himlen utom den som stigit ner från himlen: Människosonen. ¹⁴Liksom Mose hängde upp ormen i öknen, så måste Människosonen upphöjas ¹⁵för att var och en som tror på honom skall ha evigt liv."

Jesu samtal med Nikodemos går här över till att handla om två grupper. En som förkunnar och vittnar och en som inte tar emot vittnesbördet. En grupp som har förstått och en grupp som inte kan ta denna förståelse till sig. Här syftar "vi" troligen på de jesustroende johanneskristna och "ni" på judiska företrädare som inte kan dela de johanneskristnas förståelse av Jesus. Samtalet mellan Jesus och Nikodemos i 3:1-10 kan då också bära spår av denna senare situation. De judiska företrädarna förstår inte. De lever enligt köttet. Att födas på nytt och av anden handlar då enligt de johanneskristna om att Gud skänker livet på nytt, precis som Jesus efter korsdöden fick livet på nytt. Man ser livet ur ett nytt perspektiv. Konkret kan orden om att födas av vatten och ande handla om de jesustroendes dop.

Med detta sätt att läsa blir gränsen flytande mellan att läsa texten som ett möte mellan Jesus och Nikodemos och som en kontrovers mellan johanneskristna och senare judiska företrädare. En händelse från Jesu liv blir återberättad samtidigt som de johanneskristna förstår/tolkar sin nya situation och förankrar den i Jesu liv och gärning. På så vis är också den uppståndne Jesus med när man tolkar. Förhållandet till de judiska sammanhangen blir dubbelt. Det var naturligt till en början att judar och jesustroende delade gemenskap i någon synagoga. Jesus var begriplig utifrån judisk miljö och tradition. Samtidigt blir judiska företrädare motståndare till Jesus. I vissa delar av Johannesevangeliet blir judarna till och med ett begrepp för motståndare till Jesus eller jesustron. Det kan kopplas till att det efterhand uppstod oenighet om vem Jesus var. Dessa drag kan ha funnits redan under Jesu levnad men skärpts när tron på den uppståndne Jesus blev tydligt särskiljande. Denna jesustro blev då exkluderande i förhållande till judisk traditionell tro som man avgränsade sig mot.

8.5 Världen och alla människor

Fortsättningen på samtalet i 3:16-21 handlar om världen och människor allmänt:

Joh.3:16-21

¹⁶"Så älskade Gud världen att han gav den sin ende son, för att de som tror på honom inte skall gå under utan ha evigt liv. ¹⁷Ty Gud sände inte sin son till världen för att döma världen utan för att världen skulle räddas genom honom. ¹⁸Den som tror på honom blir inte dömd, men den som inte tror är redan dömd, eftersom han inte har trott på Guds ende sons namn. ¹⁹Och detta är domen, att när ljuset kom in i världen, då älskade människorna mörkret mer än ljuset, eftersom deras gärningar var onda. ²⁰Den som gör det onda avskyr ljuset och kommer inte till ljuset, för att hans gärningar inte skall avslöjas. ²¹Men den som handlar efter sanningen, han kommer till ljuset, för att det skall bli uppenbart att han gör vad Gud vill."

Här är Jesus sänd till världen för att rädda världen. Visserligen handlar det också om en dom. Den som inte tror är redan dömd och människorna älskar mörkret mer än ljuset. Det är en uppdelning av människor som tror och kommer till ljuset och människor som inte tror och inte kommer till ljuset. Det kan handla om erfarenheterna bland de johanneskristna i kontakter både med judiska grupper och med andra i det romerska riket. Även inom den johanneskristna gruppen förekom troligen kontroverser om vad det innebar att tro och komma till ljuset. Svårigheten att överhuvudtaget kunna tro blev nog också en erfarenhet för de johanneskristna. Jesus visste vad som fanns i människan (2:25) och Nikodemos kan, i samtalet med Jesus, ses som en representant för de människor som visserligen kan vara intresserade men som inte förstår vad de johanneskristnas jesustro innebär. Det som krävs är en nyfödelse. Det betyder att bli född från ovan, en födelse som bara Gud kan åstadkomma. Nikodemos samtal med Jesus landar i 3:16 i ett inkluderande av världen i effekterna av Jesu död och uppståndelse. Jesus har kommit för att rädda den värld som inte kan tro. Tron på Jesus har därmed inkluderande drag i sin yttersta konsekvens. Samtidigt blir de tre mötena med Nikodemos ett

exempel på hur tro eller nyfödelse kan uttryckas i en människas liv. Från ett intresse av Jesus till ett försvar av honom och slutligen en handling där Jesus hedras i sin utsatthet och förnedring. Normalt sett begravde man inte korsfästa förbrytare som Jesus. Nikodemos kan då uppfattas som en person från det judiska toppskiktet som byter sida på sitt sätt.

8.6 Inkluderande drag

I Johannesevangeliet förekommer trons inkluderande drag på flera olika sätt. I kapitel 9 möter vi en judisk man som är blind. Denne handikappade man botas av Jesus och kommer senare att bekänna sin tro på honom. Samtalet som följer på botandet mellan mannen och fariséerna har drag av senare konflikt mellan johanneskristna och judiska företrädare. Här talas det om hot att bli utesluten ur synagogan (9:22). Den botade mannen blir ett exempel på att ett inkluderande i en gemenskap som fått upp ögonen för vem Jesus är kan innebära ett exkluderande ur en judisk gemenskap som är blind för detta (9:39).

Den samariska kvinnan i 4:1-42 är ett exempel på att en som inte är jude kunde komma till tro på Jesus som en slags Messias. Dessutom missionerade hon. I samtalet med den samariska kvinnan legitimerar Jesus i efterhand kontakter med icke-judar. På ett sätt inkluderas kvinnan och hennes religiösa tradition när Jesus talar om tillbedjan i ande och sanning (4:21-24). Kanske kände hon det när hon sedan berättade för de andra. Hon fick som kvinna, icke-jude och utstött upprättelse. När de andra samarierna kallar Jesus för världens frälsare innebär det ett inkluderande av alla slags enskilda och grupper av människor.

En man i romersk tjänst söker upp Jesus, eftersom hans son är sjuk och ligger för döden (4:43-54). Mannen verkar tro på Jesu förmåga att bota genom att befalla på avstånd. Jesus befäller och sonen blir frisk i samma stund. Här går Jesus på nytt utanför det strikt judiska sammanhanget och inkluderar i sin verksamhet några som är i tjänst hos ockupationsmakten. Mannen tycks uppfatta det så och även hela hans hushåll. De kommer till tro. Vad tron mer leder till står det inget om i Johannesevangeliet. Det är för övrigt vanligt att trons konsekvenser saknas annat än för lärjungarna.

Kanske handlar det om att man är inkluderad genom mötet med Jesus. Vid förvandlingen av vatten till vin vid bröllopet i Kana (2:1-11) och vid utspisningsundret (6:1-15) handlar Jesus utan att kräva tro. Det gäller även mötet Jesus hade med en kvinna anklagad för äktenskapsbrott (8:2-11). Jesus sa att den av de skrifflärda och fariséerna som var fri från synd fick döma henne och kasta första stenen på henne. Ingen dömde henne, inte Jesus heller. Det talas inte om någon tro hos kvinnan. Jesus säger bara: "Gå nu och synda inte mer". Hon undslapp dödsstraff och fick genom Jesu inkluderande sätt att förhålla sig till henne möjligheten att låta livet få en ny startpunkt. Något liknande skedde när Jesus botade en sjuk man vid Betesda (5:1-18). Här talas inte heller om tro. Jesus säger bara: "Du har blivit frisk. Synd inte mer, så att det inte händer dig något värre". Liksom kvinnan blev mannen inkluderad av Jesus och fick möjlighet att leva sitt liv på ett nytt sätt. Att inte synda mer handlar om att leva kvar i att vara inkluderad av Jesus.

När det gäller lärjungarna visar det sig att det inte alltid var så lätt att uppfatta sig som inkluderad och förstå vad det innebär även om man följt Jesus under en längre tid. Petrus är en livligt tecknad lärjunge. Han bekänner att Jesus har det eviga livets ord och att han är Guds helige (6:68-69) men vill inte få sina fötter tvättade av Jesus (13:8), ett uttryck för att ta emot effekterna av Jesu död på korset. Han lovar att ge sitt liv för honom (13:37) men efter gripandet av Jesus förnekar samme Petrus tre gånger att han känner Jesus (18:15-17, 25-27). Här svänger det verkligen. Petrusgestalten visar att tron har sina höjder och dalar. När Petrus och några andra möter Jesus vid Galileiska sjön efter uppståndelsen visar Jesus med det förtroende han har för Petrus att Petrus trots förnekandet är inkluderad. Tre gånger lovar sedan Petrus att älska Jesus, något som visar att tro är förknippat med att ha Jesus kär (21:15-17).

Två andra lärjungar, Thomas och Filippos, förstår inte vem Jesus är fast de följt honom under en längre tid. Thomas känner inte till den väg Jesus går och vart han är på väg (14:4-5). Filippos förstår inte det nära förhållande Jesus och Gud Fadern har (14:8-9). Har man sett Jesus har man sett Fadern. Thomas tvivlar på att det är den uppståndne Jesus de andra lärjungarna sett (20:24-29). Efter att Jesus visat sig för honom och han känt såren i hans händer och sida bekänner Thomas Jesus som sin

Herre och sin Gud. Detta är en stark bekännelse men Jesu ord därefter inkluderar även dem som tror utan att ha sett honom som uppstånden: ”Saliga de som inte har sett men ändå tror”.

Kapitlen 13-17 handlar till stor del om lärjungarnas oförmåga och svårighet att tro och att deras tro kommer att bli utsatt för påfrestningar. Jesus undervisar dem om att de redan är indragna i en gemenskap, Faderns och Sonens gemenskap (14:1-3, 20; 15:9-10; 17:11, 21-26). I den gemenskapen inkluderas också i förlängningen världen (17:18, 20-23). Det gäller både den skapade världen och motståndarvärlden. Jesus är sänd till båda dessa aspekter av världen för att rädda, inkludera. Där oförmåga och svårighet att tro finns kan Jesus möta behoven.

8.7 Dualistiska drag

I Johannesevangeliet finns flera olika dualistiska drag. Ett par framträdande när det gäller beskrivningen av tro handlar om att Jesus och de jesustroende står i ett motsatsförhållande till judarna och till världen. Som vi sett ovan är judarna ibland tecknade mycket negativt i Johannesevangeliet. Jesus är jude. Han lever och verkar i ett judiskt sammanhang. Tron på honom växer fram ur judisk tro och tradition. Samtidigt är det gentemot judisk tro och tradition som tron på Jesus görs tydlig. Därför blir förhållandet till det som är judiskt och till judarna dubbelt. Det kan på visst sätt liknas vid hur en tonåring kan förhålla sig till sina föräldrar. Å ena sidan det självklara sammanhang där man hör hemma. Å andra sidan kan föräldrarna vara de personer man tar avstamp från när man ska skapa sin egen identitet. Föräldrarna blir då i vissa lägen bärare av allt det man själv inte vill vara eller veta av. Ändå kan man som tonårsförälder tas för given vid andra tillfällen och det kan tas för självklart att man ska finnas till hands när tonåringen önskar det. Identiteten hör också ihop med ett sammanhang bakåt i tiden, det vill säga den familj man är född i och dess historia. Även om jämförelsen haltar kan det ändå kanske ge en förståelse för hur de jesustroende kunde reagera när de insåg att deras egna ståndpunkter om Jesus fick konsekvenser för samhörigheten med de judiska trossyskonen.

Även förhållandet till världen är dubbelt i Johannesevangeliet. Världen är positivt den värld Gud och Ordet skapat (1:1-5). Det är den värld Gud

älskar och som Gud sänt sin son till (3:16). I kapitlen 14-17 framstår världen som något som står emot de jesustroende lärjungarna (14:17; 15:18-27; 16:20; 17:6-26). Det handlar troligen om ett senare skede i de johanneskristnas utveckling, när de lever som en liten utsatt grupp i det romerska riket. Världen och judarna kan uppfattas överlappa varandra när 16:1-4 talar om uteslutning från synagogan och omgivande text talar om världen. Tillsammans står begreppen världen och judarna för det motstånd de jesustroende upplever från omgivningen.

Det kan vara viktigt att ta med de johanneskristnas och överhuvudtaget de tidiga jesustroendes historia när det gäller att bedöma förhållandet till judarna. I historien har många gånger den mörka bilden av judarna och judiska företrädare lett till judehat och förföljelse. I modern tid kan vi bara påminna oss om judeutrotningen under nationalsocialismens styre i Tyskland. Tyvärr finns det fortfarande grupper som underblåser judehat och även förnekar Förintelsen. Samtidigt pågår idag på många håll en aktiv dialog mellan judar och kristna där man försöker förstå och respektera varandra. Det inget hopp. I Johannesevangeliet blir även världen mörkt tecknad och något att ta avstånd ifrån för att själv nå en tydlighet i sin tolkning av Jesus. Lärjungarna, kristna och kyrkor är sända till världen och ska leva i världen men inte vara identiska med världen (17:14-19). Tolkningen av Jesus ska vara en hjälp att värdera ont och gott, sant och falskt i världen. Synen på judar, kvinnor, samlevnad och homosexuella har förändrats i vår del av världen. Kan vi se det som en positiv medverkan av Gud i förändringar och utveckling i världen? Under historiens gång har kristna och kyrkor haft en hel del världslig makt men ofta haft en oförsonlig inställning till andra trosriktningar. Religion har tyvärr spelat en roll i en hel del krig och oroligheter i historien men det är förenklat att bara tala om religionskrig och att religionen skulle vara roten till alla stridigheter. Tyvärr förs fortfarande krig och utövas förtryck i religionens namn men det finns på många håll också hoppfull dialog.

8.8 Bevarad spänning

Hur ska vi förstå de exkluderande och inkluderande dragen? Tar vi med de johanneskristnas utveckling när vi läser och tolkar texten i Johannesevangeliet kan vi förstå att gränsdragningen mot judarna och världen handlar om ett behov att tydliggöra vem Jesus är och de konturer som tron på honom får. I denna gränsdragning blir Jesus samtidigt gränslös. Hans uppdrag gäller både judarna och världen och han inkluderar dem som står utanför olika gemenskaper. Hans vilja att inkludera är något av det som gör honom exklusiv.

När Jesus beskrivs i Johannesevangeliet är det med olika titlar, till exempel Människosonen, Messias, Guds son, Sonen, Ordet och jag är. Dessa beskriver tillsammans det unika med Jesus. Han fanns med hos Gud, var Gud och var med i skapandet av världen. Som uppstånden efter sin vandring på jorden finns han hos Gud, är Gud och är närvarande här i världen genom Anden, Hjälparen. Hans nära samhörighet med Fadern handlar inte bara om hans gudomlighet utan också om räckvidden av hans uppdrag. Hans död och uppståndelse får en verkan och betydelse för alla människor och allt skapat alltsedan skapelsen. Det betyder att de titlar som gör Jesus exklusiv samtidigt ger hans gärning en inkluderande verkan.

Evangeliet är upptecknat för att väcka och fördjupa tron på denne Jesus (20:31). Framför texten står du och jag och får bolla mot den Jesus som möter oss i texten men också möter oss här och nu i Guds ständiga ström av skapande och pånyttfött liv, ljus och kärlek. På trons väg får vi växa i vad det innebär att vara inkluderad utan att andra nödvändigtvis måste vara exkluderade. När vi ska förstå det exklusiva med Jesus och tron på honom kan vi utifrån Johannesevangeliet tolka det som ett Guds inkluderande av den värld han sände sin son till för att rädda.

9 Ut ur boken

När vi talar om att förstå/tolka bibeltexter eller livet som det möter oss handlar det om att vi ser spegelbilder. Vi kan inget annat. Därför blir frågan om tro en fråga om nyanser av tro som är beroende av det liv vi lever och de personer vi är. Det handlar om att i spegelbilder få samman bibelberättelserna, traditionen och det liv vi lever nu. Tro ges inte vidare som ett paket med färdiga svar utan som en livshållning. Det är att inte gå ensam, att prestigelöst dela trons nyanser och att vara på väg och ha ett mål. Det vi kan se och ana i spegelbilder här sträcker sig i hopp om att kunna få se ansikte mot ansikte en gång i uppståndelsens liv hos Gud (1 Kor 13:12).

De exkluderande dragen i tron förtydligar Jesu roll. I Johannesevangeliet är Jesus Gud som människa som dött och uppstått, är Gud och närvarande här och nu. De inkluderande dragen handlar inte om kravet att helt uppfatta eller omfatta detta. Det är att se sig själv på väg, inte utanför, utan i en gemenskap med en Gud som går med i allt och med Guds skapade värld. Ytterst är det en inkluderande kärlek som med sina exkluderande drag ger oss hjälp och riktning i våra liv. Jesustroende har därför en stor uppgift att fortsätta berätta om Jesus och att förstå/tolka den uppståndne Jesus i livet som det förändras. Kanske kan det vara kyrkans/kyrkornas uppgift att ge spegelbilder på bred front av en Gud som sänt sin son till världen för att ge liv i överflöd. Detta liv som i mötet med sin motsats blir avgränsat och tydligt.

Spegelbilderna kan då ge hopp för den som är drabbad, den som hamnat utanför. Det betyder hopp för den whiplashskadade Anna. Hon är välkommen in i ett sammanhang där hon kan stärkas i att vara inkluderad, trots att omgivningens attityd kan upplevas annorlunda. Den samariska kvinnan hade hamnat utanför den sociala gemenskapen. Jesus hade inte heller enligt dåtidens sätt att umgås någon anledning att ta kontakt med en kvinna, som dessutom var samarier. Jesus tar in henne i ett större sammanhang (av sanna gudstillbedjare) där hon efter samtalet känner sig ha en uppgift. I uppgiften blir hon inlemmad på nytt i bygemenskapen. Hon själv och det hon säger tas på allvar. Den gemensamma slutklämmen

är att det finns hopp för oss alla – en gemenskap med en frälsare för världen.

Kan vi räkna med att Gud finns med i processen i det synsätt jag presenterat på texter och tro och egentligen i det mesta som möter i livet? I så fall påverkar det hur vi tänker om Gud och hur Gud möter oss. Om Gud en gång skapat världen och sagt det som behöver sägas genom Jesus, då söker vi kunskap om detta främst i bibelordet. Skapar Gud ständigt världen på nytt och Jesus finns med som uppstånden och fortsatt skapar nya spegelbilder av det hans liv, hans död och uppståndelse speglade av Gud och Guds möte med oss? Då har vi en process med Gud där både bibeltexten och andra texter, allt som finns bakom texterna och allt som vi framför texterna för med till texterna finns med. Vi kan uttrycka det med att Guds uppenbarelse fortsätter i hela Guds skapelse genom historien. På ett sätt finns både historia, nutid och framtid med i processen; Gud har skapat, Gud skapar, Gud ska skapa. Kanske ibland där vi minst anar det. Spegelbilderna, glimtarna av Gud, tror jag finns i kyrkornas liv men också i många andra sammanhang där vi lever, rör oss och är till.

Den uppfattning vi har om Gud och hur Gud möter oss tror jag är avgörande för hur vi ser på nya frågor och sammanhang som vi har att ta ställning till. Försöker vi ge svar utifrån bibelord eller traditioner som inte direkt tar upp frågan eller tar upp den under andra omständigheter och med andra förutsättningar och uppfattningar än de som är aktuella idag? Vi har i samhället en förändrad syn på människovärde (barn, kvinnor, slavar, andra folk, förståndshandikappade), på förhållandet mellan man och kvinna (könsroller, makt, främst människa) och på sexualitet (barnalstring, njutning, variationer). Nya trender (konsumism, narcissism, globalisering och snabb kommunikation) påverkar oss alla. Vi måste på något vis förhålla oss till dem. Texterna och traditionen kan utgöra ett konstruktivt motstånd i vissa fall, ibland mer som en part när vi ska förstå hur Gud fortsätter att uppenbara sin vilja i det liv som pågår och där vi lever.

Någon kanske tycker att det är ett ytligt sätt att förhålla sig. Något som leder till en svajig tro utan allvar. För mig är det att ta tron på allvar om tron har med det liv vi lever att göra. Tron blir inte bara något man lär sig eller något andra lärt en. Det kan vara bekvämt med färdiga lösningar

men vi har alla vårt eget ansvar och vår egen väg. Den egna trons resa är egentligen något alltför spännande att gå miste om. Självklart är det sedan högst önskvärt att vi kan dela tro med varandra. Då berikar vi både varandra och oss själva på den egna livsresan. Tro är att ta på allvar att vi är inkluderade i Guds kärlek, låta det sjunka in och anta de former som är äkta.

Litteraturtips

Böcker som kan ge kunskap och inspiration när vi ska förstå/tolka bibeltexter:

Vikström, B., *Den skapande läsaren: Hermeneutik och tolkningskompetens*,

Lund, 2005

Svartvik, J., *Tolkningens bakgator: Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid*, 2006.

Kieffer, R./Olsson, B. (red.), *Exegetik idag: Nya frågor till gamla texter*, Lund, 1995.

Mitternacht, D./Runesson, A. (red.), *Jesus och de första kristna: inledning till Nya testamentet*, 2007.

Gardell, J., *Om Gud*, Smedjebacken, 2003.

Gardell, J., *Om Jesus*, Smedjebacken, 2009.

Olsson, B., *Johannesbrevet*, Stockholm, 2008.

Böcker som behandlar hela Johannesevangeliet (kommentarer):

Brown, R. E., *The Gospel According to John I-XII*, New York, 1966.

Brown, R. E., *The Gospel According to John XIII-XXI*, New York, 1970.

Kieffer, R., *Johannesevangeliet 1-10*, Uppsala, 1987b.

Kieffer, R., *Johannesevangeliet 11-21*, Uppsala, 1988.

Moloney, F. J., *The Gospel of John*, Collegeville, 1998.

Carter, W., *John: Storyteller, Interpreter, Evangelist*, Peabody, 2006.

Sjöberg, A., *Johannesevangeliets budskap: en altartavla att meditera över, samtala kring och be inför*, Stockholm, 2007.

Eriksson, L-O., *För att ni skall tro: Johannesevangeliet*, Örebro, 2007.

Några böcker om Johannesevangeliet av svenska bibeltolkare:

Fries, S. A., *Det fjärde evangeliet och hebreerevangeliet: Bidrag till frågan om de johanneiska skrifternas uppkomst och det fjärde evangeliets betydelse för urkristendomens historia*, Stockholm, 1898.

Kolmodin, A., *Johannesevangeliet: en verklighetsskildring*, Stockholm, 1926.

Odeberg, H., *The Fourth Gospel: Interpreted in Its Relation to Contemporaneous Religious Currents in Palestine and the Hellenistic-Oriental World*, Uppsala, 1929.

Percy, E., *Untersuchungen über den Ursprung der johanneischen Theologie: zugleich ein Beitrag zur Frage nach der Entstehung des Gnosticismus*, Lund, 1939.

Corell, A., *Consummatum est: eskatologi och kyrka i Johannesevangeliet*, Stockholm, 1950

Kieffer, R., *Au delà des recensions?: l'évolution de la tradition textuelle dans Jean VI,52-71*, Lund, 1968.

Olsson, B., *Structure and Meaning in the Fourth Gospel: A Text-Linguistic Analysis of John 2:1-11 and 4:1-42*, Uppsala, 1974.

Frank, E., *Revelation Taught: The Paraclete in the Gospel of John*, Lund, 1985.

Larsson, T., *God in the Fourth Gospel: A Hermeneutical Study of the History of Interpretations*, Lund, 2001.

Sturesson, K., *Världens frälsare: En text- och tolkarorienterad läsning av några avsnitt och teman i Johannesevangeliet*, Lund, 2003.

Reflektera

Se denna del som en inspiration till att reflektera enskilt och tillsammans. Tänk inte att ett visst avsnitt eller vissa reflektioner måste vara avslutade och färdiga vid en viss tid. Det blir lätt för mycket fokus på att klara av något för att sedan lämna det. Ibland behöver vi arbeta eller ordna vårt liv så. Här tror jag att det är viktigare att se att målet och poängen är själva processen när vi reflekterar och samtalar med ett öppet och lekfullt sinne. Processen behöver inte vara slut efter ett tag utan kan bli något av en livshållning som både inbegriper vårt förhållande till texter och tro och till livet som det möter oss i all sin rikedom och begränsning. Läs texten i egen takt och stanna upp inför egna frågor och de som texten ibland ställer.

Spegelbilder

Ta en spegel i handen. Titta på dig själv i spegeln. Vem ser du? Skriv under 10 minuter ner vad du ser. Dela med de andra i gruppen så mycket du känner att du vill berätta.

Det kanske kom fram när du reflekterade över din spegelbild men dela annars eller utveckla vidare någon betydelsefull händelse i ditt liv. Fundera över vad den kan ha betytt för hur du uppfattar livet. Ägna också en tanke åt den stilla förändring som hela tiden sker i ditt liv och som också förändrar din livsuppfattning.

Vad av det du såg av dig själv i spegeln vill du placera i spegeln, bakom spegeln och framför spegeln?

Tillverka eller skaffa boxar i tre olika storlekar. Skriv I på den minsta och lägg i den lappar där du skrivit om det som finns i spegelbilden. På nästa storlek skriver du BAKOM och lägger i den minsta lådan och de lappar där du skrivit om det som finns bakom spegelbilden. Ta den största boxen och skriv FRAMFÖR på den. Däri läggs de andra båda boxarna och lappar med dina funderingar kring vad som du tillför till förståelsen framför bilden. En enklare variant kan vara att använda kuvert i storlekarna A6, A5 och A4. Minsta kuvertet, A6, motsvarar då den minsta boxen, A5 nästa storlek och A4 den största. Kan det finnas en poäng med att boxarna eller kuverten är av olika storlek?

Varför blir det en skillnad i vad som kan tänkas vara framför och bakom spegelbilden när jag ser bilden i spegeln av mig själv och när jag ser bilden av någon annan? Jämför med mötet med en text.

Förstå en bibeltext

Prova själv att läsa texten med en speciell avsikt. Till exempel se vad lärjungarna har för roller i texten eller hur samtalet mellan Jesus och kvinnan är uppbyggt.

En bakgrundskunskap till texten kan vara att det i Gamla testamentet var vanligt att en blivande brud och brudgum möttes vid en källa (se 1 Mos 24:10-61, 29:1-30; 2 Mos 2:15-22). Brudgummen eller dennes ställföreträdare reser till ett främmande land. Vid mötet hämtar någon av dem vatten ur källan. Den blivande bruden vänder hem och berättar om mötet. Trolovning ordnas ofta efter att den blivande brudgummen inbjudits till måltid. Hur kan denna bakgrund bidra till vårt sätt att tolka texten?

Har det någon betydelse för tolkningen av Jesu möte med den samariska kvinnan om jag som läser texten är kvinna eller man, infödd svensk eller nysvensk, troende i en kristen gemenskap eller mer allmänreligiös?

”Gör om” texten till ett sammanhang idag som du tycker motsvarar hur du förstår/tolkar texten.

Jag har listat en hel del faktorer som påverkar vår läsning av en text. Försök att teckna ner det du tror påverkar hur du läser en text.

Fundera över hur frågorna om slaveriet, kvinnans roll och plats och sexualiteten kan ha påverkat förståelsen av bibeltexter och livet i allmänhet.

Förstå/tolka utifrån fyra plan

Tycker du att de fyra plan jag arbetar med när jag läser texten är relevanta? På vilket sätt kan plan 1-2 vara en grund för plan 3-4?

Fundera över relationen mellan plan 1 och plan 3. Jag menar att texten i Johannesevangeliet är en tolkning. Jesusberättelser används för att ge de johanneskristna vägledning och hjälp i ett skede då Jesus är uppstånden.

Tycker du att detta kan vara en modell för oss i vår tid? Våra aktuella frågeställningar, erfarenheter och föreställningar får i samtal möta Jesusberättelser i bibelböckerna och såsom de är tolkade på olika sätt genom historien. I ett sådant samtal och möte kan vi efterhand nå en ny förståelse/tolkning.

Kan du komma på något sammanhang eller några frågor där bibeltolkning blivit ”fel” eller inaktuell? Hur kan en nytolkning se ut?

Nyanser av tro

Fundera över hur du skulle vilja beskriva din tro. Försök att uttrycka din tro genom att måla. Välj ett föremål eller ett sammanhang som du kopplar samman din tro med.

Tänk dig in i en situation där du tycker att din tro, som ditt sätt att förhålla dig till det gudomliga, blivit tydlig. Gör en egenanalys utifrån modellen i, bakom och framför. Fixera först vad som finns i själva spegelbilden där din tro kommer till uttryck. Vad finns bakom och vad tillför du själv? Om du har modet låt någon annan få ge sin förståelse/tolkning av spegelbilden av din tro.

Tvivel och känsla av tomhet kan uppfattas som ett hot mot eller som en naturlig del av ett liv i tro. Dela tankar och erfarenheter.

Delat tankar kring och eventuella erfarenheter av att leva med och dela sin tro i en gemenskap/kyrka och att tro på egen hand.

Fundera över och samtala kring spänningen mellan tron som gåva och tron som något vi strävar efter och erövrar.

Tro med exkluderande och inkluderande drag

Jag har arbetat med exkluderande och inkluderande drag i Johannesevangeliet. Gör dig bekväm med orden genom att fundera över vad orden innebär. Har du själv känt dig exkluderad någon gång? Vad innebär det att vara inkluderad? Dela erfarenheter och tankar.

Samla de exkluderande drag du finner hos Jesus och tron på honom. Gör likadant med de inkluderande. Fundera och samtala om spänningen mellan dessa drag. Hur uppfattar du den möjliga lösning jag presenterar i boken?